



Rapport

Ondernemen met een arbeidshandicap in Vlaanderen

Brussel, oktober 2018

Lien Van Rampelberg

Bij gebruik van gegevens en informatie uit dit rapport wordt een correcte bronvermelding op prijs gesteld.

Inhoud

| | |
|---|-----------|
| Samenvatting | 4 |
| Rapport | 5 |
| 1 Situering | 5 |
| 2 Onderzoeksmethode | 5 |
| 3 Afbakening zelfstandig ondernemen met een arbeidshandicap | 6 |
| 3.1 Zelfstandig ondernemerschap..... | 6 |
| 3.2 Arbeidshandicap..... | 6 |
| 4 Inzichten uit ander onderzoek | 7 |
| 4.1 Stijgend aantal zelfstandige ondernemers met een arbeidshandicap | 7 |
| 4.2 Waarom ondernemen?..... | 9 |
| 4.3 Drempels voor ondernemerschap | 11 |
| 5 Bestaande maatregelen voor zelfstandigen met arbeidshandicap | 12 |
| 5.1 Bijstand tolk Vlaamse gebarentaal | 12 |
| 5.2 Tegemoetkoming arbeidsgereedschap, -kleding en arbeidspostaanpassingen..... | 13 |
| 5.3 Vlaamse ondersteuningspremie (VOP)..... | 14 |
| 6 Onderzoekresultaten | 15 |
| 6.1 Wie komt aan bod? | 15 |
| 6.2 Stimulansen..... | 19 |
| 6.3 Drempels | 22 |
| 6.4 Hulp en ondersteuning | 26 |
| 6.5 Aanpassingen..... | 28 |
| 6.6 Info en begeleiding | 29 |
| 7 Aandachtspunten | 33 |
| Referentielijst | 35 |
| Lijst met figuren en tabellen | 37 |

Samenvatting

De Vlaamse regering en de Vlaamse sociale partners formuleerden in het Pact 2020 de doelstelling om in te zetten op inclusie van personen met een arbeidshandicap op de arbeidsmarkt. Ander onderzoek leert ons dat het zelfstandig ondernemerschap een volwaardige optie is voor personen met een arbeidshandicap om actief te zijn op de arbeidsmarkt maar dat hier ook de nodige uitdagingen aan verbonden zijn. In Vlaanderen zijn reeds een aantal maatregelen uitgewerkt die hieraan tegemoet (willen) komen. Het aantal ondernemers met een arbeidshandicap neemt de laatste jaren toe. Toch zijn extra inspanningen nodig om de nog bestaande drempels weg te werken.

In dit onderzoek rond ondernemerschap bij personen met een arbeidshandicap gingen we na wat voor personen met een arbeidshandicap de positieve kanten zijn van ondernemerschap, waar de grootste belemmeringen zitten en wat nodig is om die belemmeringen zoveel mogelijk weg te werken. We verzamelden inzichten via een online bevraging bij 247 respondenten en tien diepte-interviews bij personen met een arbeidshandicap die als zelfstandige aan de slag willen, zijn of waren.

Het kiezen van de werkplek en een grote mate van vrijheid en flexibiliteit worden als belangrijke voordelen gezien van zelfstandig ondernemerschap. Deze voordelen wegen nog sterker door omwille van de arbeidshandicap. Daarnaast kan het uitbouwen van een zelfstandige activiteit een oplossing bieden voor ontevredenheid of een gebrek aan kansen in loonarbeid. Ontevredenheid en een gebrek aan kansen in loonarbeid zijn niet de vaakst vermelde voordelen maar ze zijn wel sterk gerelateerd aan de arbeidshandicap.

Veel respondenten ervaren belemmeringen van financiële aard en onzekerheid over de toekomst. Voor beide factoren wordt aangegeven dat ze door de arbeidshandicap versterkt of veroorzaakt worden.

Voor hulp en ondersteuning bij het opstarten en uitbouwen van de zelfstandige activiteit wordt het vaakst beroep gedaan op een ondernemersorganisatie en op familie en vrienden. Eén op drie geeft aan geen hulp of ondersteuning te krijgen. Nochtans is de vraag naar hulp van een specialist of dienstverlener groot. Naast hulp van derden kunnen bepaalde aanpassingen het zelfstandig ondernemen voor personen met een arbeidshandicap vergemakkelijken. Vooral het aanpassen van de werkuren, de planning en het takenpakket worden vaak gebruikt.

Respondenten blijken de weg naar de juiste informatie en begeleiding moeilijk te vinden. Vooral informatie over de instanties en organisaties waar men terecht kan en over ondersteunende maatregelen is moeilijk te vinden. Op vlak van begeleiding mist men vooral begeleiding om nieuwe uitdagingen aan te gaan, de zaak gezond en rendabel te houden en de zelfstandige activiteit af te stemmen op de arbeidshandicap.

Aandachtspunten die doorheen de resultaten terugkeerden zijn de nood aan meer informatie over en toeleiding tot gepaste ondersteuning, aan steun na de opstart en aan meer mogelijkheden op het vlak van aangepaste werkuren. Daarnaast zijn gelijke kansen met betrekking tot opleiding en loonarbeid van belang en mogen omgevingsfactoren zoals mobiliteit en toegankelijkheid en percepties over personen met een arbeidshandicap niet uit het oog worden verloren.

Rapport

1 Situering

In het Pact 2020 formuleerde de Vlaamse regering samen met de Vlaamse sociale partners de doelstelling om in te zetten op inclusie op de arbeidsmarkt en onder andere te streven naar een betere vertegenwoordiging van personen met een arbeidshandicap op de arbeidsmarkt. Ondanks de geleverde inspanning zijn personen met een arbeidshandicap vandaag nog steeds ondervertegenwoordigd, zowel in loonarbeid als in zelfstandig ondernemerschap. Het aantal personen met een arbeidshandicap dat een eigen zaak runt, nam de laatste jaren wel toe. Toch krijgt deze groep nog met heel wat drempels te maken.

Het opstarten en uitbouwen van een eigen zaak is sowieso een hele uitdaging. Dat is voor personen met een arbeidshandicap of langdurige ziekte niet anders. Er is echter weinig zicht op welke specifieke uitdagingen het ondernemerschap voor hen inhoudt. In dit onderzoek bevragen we personen met een arbeidshandicap of langdurige ziekte die een eigen zaak hebben, hadden of willen starten. We gaan na wat voor hen de positieve kanten zijn van ondernemerschap, waar de grootste belemmeringen zitten en wat nodig is om die belemmeringen zoveel als mogelijk weg te werken.

Achtereenvolgens wordt de onderzoeksmethode besproken (sectie 2), de relevante begrippen en het gebruik ervan in dit rapport toegelicht (sectie 3), geven we een overzicht van kennis uit bestaande literatuur (sectie 4) en van de bestaande maatregelen in Vlaanderen (sectie 5). In sectie 6 worden de onderzoeksresultaten van dit onderzoek besproken. Tot slot geven we, in sectie 7, enkele aandachtspunten weer.

2 Onderzoeksmethode

Het onderzoek bevat een kwalitatief en een kwantitatief luik. In beide onderdelen werden personen met een arbeidshandicap of langdurige ziekte die een eigen zaak hebben, hadden of willen opstarten bevroegd over hun profiel, de positieve en negatieve kanten van het ondernemerschap en de ondersteuning in het kader van hun ondernemerschap. De kwalitatieve bevraging gebeurde door middel van tien diepte-interviews bij personen uit de doelgroep. Voor de kwantitatieve bevraging werd een online vragenlijst afgenomen bij 247 personen. Om de doelgroep te bereiken werd beroep gedaan op instanties die nauw betrokken zijn bij de thematiek (werkgevers- en werknemersorganisaties, gebruikersgroepen, gespecialiseerde instellingen, ...).

Voor de diepte-interviews in het kwalitatieve luik is getracht een zo divers mogelijke groep samen te stellen. Daarbij lag de focus vooral op diversiteit in het type arbeidshandicap, het type zelfstandige activiteit (sector) en de fase van het ondernemerschap (voorbereiding op, momenteel lopende of stopgezet). De interviews werden afgenomen in november en december in 2017. Alle interviews volgden hetzelfde stramien, gebaseerd op een vooropgestelde topiclijst. Op die manier is een zekere uniformiteit aan de interviews gegeven. Met instemming van de betrokkenen, werden de interviews opgenomen en nadien uitgeschreven. De interviews werden anoniem verwerkt.

De kwantitatieve dataverzameling gebeurde aan de hand van een online vragenlijst. De online bevraging liep van 1 december 2017 tot 1 februari 2018. Er is voor deze methode gekozen gezien er geen databestand van de doelgroep ter beschikking is. Op basis van de informatie die via de

online enquête verzameld werd, worden uitsluitend intern valide uitspraken gedaan¹. Respondenten die dit wensten konden op een andere manier -telefonisch of op papier- deelnemen aan de enquête indien de online methode verhinderde dat de bevraging op een correcte manier vervolledigd kon worden. De informatie die door middel van de enquêtes verzameld werd, is anoniem opgeslagen en verwerkt.

3 Afbakening zelfstandig ondernemen met een arbeidshandicap

Vooraleer dieper in te gaan op eigen en ander onderzoek rond ondernemerschap bij personen met een arbeidshandicap is het belangrijk om te begrijpen wat we hier precies onder verstaan. Hieronder wordt de betekenis en de toepassing van enkele begrippen nader toegelicht.

3.1 Zelfstandig ondernemerschap

Conform Artikel 3 van het KB nr. 38 27 juli 1967 houdende de inrichting van het sociaal statuut der zelfstandigen, wordt in deze bijdrage de volgende definitie gebruikt voor zelfstandige: Een zelfstandige is een natuurlijke persoon die in België een beroepsbezigheid uitoefent uit hoofde waarvan hij niet door een arbeidsovereenkomst of door een statuut verbonden is. Daarbij worden in dit rapport ook meewerkende echtgenoten en zelfstandige helpers als zelfstandigen gezien.

In dit onderzoek worden zowel personen met een zelfstandige beroepsbezigheid in hoofd- als in bijberoep opgenomen.

Er worden drie groepen betrokken die zich in verschillende fases van het zelfstandig ondernemerschap bevinden:

- Personen met de intentie een zelfstandige beroepsactiviteit uit te oefenen
- Personen die momenteel een zelfstandige beroepsactiviteit uitoefenen
- Personen die in het verleden een zelfstandige beroepsactiviteit uitoefenden.

3.2 Arbeidshandicap

Volgens het Besluit van de Vlaamse Regering van 18 juli 2008 betreffende de professionele integratie van personen met een arbeidshandicap is een arbeidshandicap een langdurig en belangrijk probleem van deelname aan het arbeidsleven dat te wijten is aan het samenspel tussen functiestoornissen van mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke aard, beperkingen bij het uitvoeren van activiteiten en persoonlijke en externe factoren.

Volgens dit besluit zijn personen met een indicatie van arbeidshandicap:

1° personen met een handicap, erkend door het intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap;

2° personen die gewezen leerling zijn van het buitengewoon onderwijs en die hoogstens een getuigschrift of diploma behaald hebben in het buitengewoon onderwijs;

3° personen die op basis van hun handicap in aanmerking komen voor een inkomensvervangende tegemoetkoming of integratietegemoetkoming, verstrekt aan personen

¹ De resultaten gelden voor de bevraagde groep en zijn niet te generaliseren naar de hele populatie.

met een handicap op basis van de wet van 27 februari 1987 houdende tegemoetkomingen aan personen met een handicap;

4° personen die in het bezit zijn van een afschrift van een definitief geworden gerechtelijke beslissing of van een attest van een bevoegde federale instelling waaruit een blijvende graad van arbeidsongeschiktheid blijkt;

5° personen die recht geven op bijkomende kinderbijslag of personen die recht hebben op een verhoogde kinderbijslag voor hun kind of kinderen ten laste als ouder met een handicap;

6° personen die een invaliditeitsuitkering ontvangen op basis van het koninklijk besluit van 3 juli 1996 tot uitvoering van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994

7° personen met een attest van een door de VDAB aangewezen dienst of arts.

Wanneer men deze definitie volgt kan men pas spreken over een indicatie van arbeidshandicap indien deze op een of andere manier erkend is door een officiële instantie. Een andere manier om een indicatie van arbeidshandicap toe te kennen is zelfdefiniëring. Hierbij beoordeelt de persoon in kwestie zijn of haar eigen situatie.

Om de aan- of afwezigheid van een arbeidshandicap te bepalen, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de methode van zelfdefiniëring. We zullen ook de groep met een officiële erkenning van arbeidshandicap in het onderzoek zo maximaal mogelijk proberen te onderscheiden.

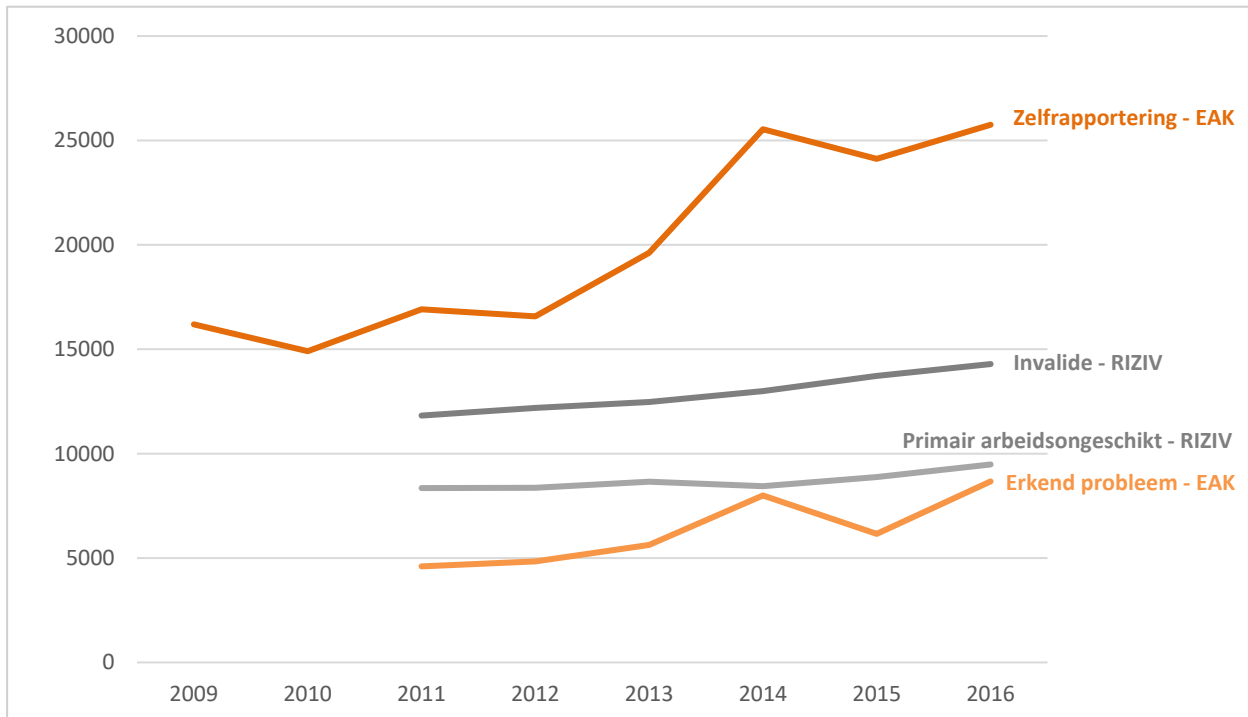
Het begrip arbeidshandicap wordt hier gebruikt voor personen die tijdens hun dagelijkse bezigheden hinder ondervinden van een handicap of langdurige ziekte. Naast de term arbeidshandicap wordt ook vaak gesproken over arbeidsbeperking of arbeidsbelemmering.

4 Inzichten uit ander onderzoek

Op basis van andere onderzoeken kunnen we reeds enkele inzichten verwerven rond het thema. Uit verschillende datareeksen, verder besproken in sectie 4.1, blijkt dat zelfstandig ondernemerschap bij personen met een arbeidshandicap toeneemt in Vlaanderen. Resultaten uit andere onderzoeken uit binnen- en buitenland geven een indicatie van de stimulansen en drempels waar zelfstandige ondernemers met een arbeidshandicap in Vlaanderen mee te maken krijgen (sectie 4.2 en 4.3).

4.1 Stijgend aantal zelfstandige ondernemers met een arbeidshandicap

Hoe groot de groep van zelfstandige ondernemers met een arbeidsbeperking in Vlaanderen is, valt moeilijk te zeggen. Exacte cijfers zijn er niet maar verschillende gegevensreeksen kunnen wel een indicatie geven. Onderstaande figuur geeft enkele van de beschikbare data weer. Wat hierbij opvalt is dat elk van de indicatoren een stijgende trend volgt.

Figuur 1: Stijgend aantal zelfstandige ondernemers met (indicatie van) arbeidshandicap in Vlaanderen

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium, Enquête naar de arbeidskrachten & Rijksinstituut voor ziekten en invaliditeitsverzekering, bewerkt door Stichting Innovatie & Arbeid.

Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

De Enquête naar de arbeidskrachten (EAK) is een sociaal-economische steekproefenquête die op jaarlijkse basis wordt uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie (wat de bevraging voor België betreft). Op basis van de enquête kunnen schattingen gemaakt worden over de toestand van de gehele populatie.

Sinds 2009 wordt in de EAK de volgende vraag opgenomen: 'Ervaart u in uw dagelijkse bezigheden op het werk of daarbuiten, hinder door een handicap, een langdurige aandoening of langdurige ziekte (al dan niet werkgerelateerd)?' In 2009 zou dit voor 16.193 zelfstandige ondernemers (zowel met als zonder personeel) in Vlaanderen van toepassing zijn (in erge of zekere mate). In 2016 is dat aantal gestegen naar 25.751. In 2016 zijn er bijna 10.000 meer zelfstandigen met een zelfgerapporteerde handicap of chronische ziekte dan in de eerste meting van 2009.

In de EAK-enquête wordt sinds 2011 ook gevraagd of de handicap of het langdurig gezondheidsprobleem erkend is door een officiële instantie. Het aantal officieel erkende aandoeningen ligt steevast lager dan de zelfgerapporteerde. Ongeveer één derde van de zelfgerapporteerde handicaps of langdurige ziektes onder zelfstandigen in Vlaanderen is officieel erkend. Het aantal zelfstandige ondernemers met een handicap of langdurige ziekte stijgt met de jaren. In 2011 zouden 4.601 zelfstandige ondernemers een erkende handicap of langdurig gezondheidsprobleem hebben, terwijl dit in 2016 oploopt tot 8.670.²

² Schattingen kleiner dan 5000 zijn gebaseerd op kleine steekproefaantallen en dienen met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Zowel het aantal zelfstandige ondernemers met een zelfgerapporteerde als met een officieel erkende aandoeningen volgen dezelfde stijgende trend.

Niet enkel het aantal zelfstandige ondernemers maar ook het aantal werknemers met een arbeidshandicap of langdurige ziekte stijgt over de jaren. De verhouding tussen zelfstandige ondernemers en werknemers met een arbeidshandicap of langdurige ziekte is stabiel. Per tien werkenden met een arbeidshandicap of langdurige ziekte zijn er negen werknemers en één zelfstandige ondernemer.

Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV)

Ook gegevens van de sociale zekerheid kunnen een idee geven over hoe het gesteld is met de gezondheid van de zelfstandige ondernemer in Vlaanderen. Het aantal gevallen van primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit wordt hier weergegeven op basis van cijfers van het RIZIV. Enkel verzekerde zelfstandigen (of meehelpende echtgenoten) zijn opgenomen in de data.

Het aantal gevallen van primaire arbeidsongeschiktheid, opgenomen in figuur 1, geeft het aantal gevallen van primaire arbeidsongeschiktheid die in dat jaar zijn afgelopen, bij zelfstandige ondernemers in het Vlaams gewest.³ Het gaat hier niet over het aantal zelfstandige ondernemers die dat jaar primair arbeidsongeschikt zijn geweest maar wel over het aantal gevallen van primaire arbeidsongeschiktheid bij zelfstandige ondernemers.

In de periode 2011-2016 nam het aantal gevallen van primaire arbeidsongeschiktheid onder zelfstandige ondernemers in Vlaanderen toe met meer dan 1.000. In 2011 werden 8.351 gevallen opgetekend, in 2016 is het aantal gestegen naar 9.482.

Bij een langere periode van arbeidsongeschiktheid (meer dan 1 jaar) wordt een persoon als invalide erkend. De invaliditeitscijfers, weergegeven in figuur 1, weerspiegelen het aantal invalide zelfstandige ondernemers in Vlaanderen per jaar. Dit wordt gemeten aan het einde van het jaar.

Wederom zien we een stijgende trend in de periode 2011-2016. Op 31 december 2011 zijn 11.823 zelfstandige ondernemers in het Vlaams gewest erkend als invalide. Op datzelfde moment in 2016 zijn dat er bijna 2.500 meer (14.290).

Afgaande op voorgaande cijfers kunnen we aannemen dat het aantal zelfstandige ondernemers met een arbeidshandicap in Vlaanderen toeneemt.

4.2 Waarom ondernemen?

Van de verschillende redenen om als zelfstandig ondernemer aan de slag te gaan zijn er twee vormen te onderscheiden: push- en pullfactoren. Men spreekt over „pushfactoren” wanneer men het ondernemerschap eerder als noodzaak ziet (Georgellis, Sessions & Tsitsianis, 2005). Het zijn hierbij eerder de negatieve aspecten buiten het ondernemerschap die een persoon in de richting van ondernemerschap „duwen”. Factoren die individuen verleiden tot het oprichten van een eigen zaak worden „pullfactoren” genoemd (Georgellis, Sessions & Tsitsianis, 2005). Hierbij speelt de aantrekkingskracht van positieve factoren, eigen aan het ondernemerschap. Buitenlands onderzoek suggereert dat er weinig verschillen zijn tussen personen met en zonder handicap betreffende de beweegredenen om een eigen zaak te starten. Wel zouden pushfactoren net iets sterker doorwegen bij personen met een arbeidshandicap (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011; Wood, Davidson & Fielden, 2012).

³ Wanneer een persoon verschillende beëindigde periodes van arbeidsongeschiktheid heeft, d.w.z. met meer dan 15 dagen tussen de verschillende periodes, gedurende hetzelfde jaar, wordt dit als meerdere gevallen geteld.

De meest genoemde pullfactoren voor ondernemerschap zijn autonomie en flexibiliteit. Zowel in België als in de rest van Europa worden deze door ondernemers als de belangrijkste voordelen naar voor geschoven (Europese Commissie, 2012; Wood, Davidson & Fielden, 2012; Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011; Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015). Autonomie en flexibiliteit uiten zich bijvoorbeeld in het zelf stellen van prioriteiten en de keuze van werktijd en -plaats (Europese Commissie, 2012; Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015). Ook voor personen met een arbeidshandicap zijn dit sterke stimulansen (Veen, Koster & Groote, 2010). Ondernemerschap geeft hen daarbij de kans om hun omgeving en planning aan te passen aan specifieke noden die een handicap met zich meebrengt (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011; Evers et al., 2001; Wood, Davidson & Fielden, 2012). Zo kunnen bijvoorbeeld extra rustmomenten ingelast worden (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011).

Naast autonomie en flexibiliteit is het verwerven van een eigen of een beter inkomen een belangrijke stimulans voor ondernemers (Europese Commissie, 2012; Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015). Dat geldt zowel voor ondernemers met als zonder beperking (Wood, Davidson & Fielden, 2012; Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011). Wellicht is de noodzaak om dat inkomen te verwerven door het uitvoeren van een zelfstandige activiteit groter bij personen met een arbeidshandicap door hun minder gunstige positie op de arbeidsmarkt.

Een minder gunstige positie op de arbeidsmarkt wordt gezien als een pushfactor. Uit bevestigingen bij ondernemers in het algemeen blijkt dat een gebrek aan kansen op de reguliere arbeidsmarkt en ontevredenheid over de werksituatie in loonarbeid de voornaamste pushfactoren vormen (Europese Commissie, 2012; Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015). Bij het gebrek aan kansen gaat het zowel over kansen op aanwerving als kansen die men in de job zelf krijgt. Zo kan een lange periode van werkloosheid zowel als een gebrek aan doorgroeimogelijkheden mensen wegduwen van werk in loondienst en in de richting van ondernemerschap sturen (Wood, Davidson & Fielden, 2012).

Dezelfde factoren duwen personen met een beperking richting zelfstandig ondernemerschap. In deze groep zijn deze pushfactoren van groter belang dan bij personen zonder beperking (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011; Wood, Davidson & Fielden, 2012; Caldwell, Parker & Renko, 2016). Personen met een beperking blijken vaker geconfronteerd te worden met beperkte kansen op de arbeidsmarkt en ontevredenheid in loonarbeid.

Het gebrek aan kansen kan zich zowel uiten in het moeilijker vinden van werk als in de lagere kansen die men krijgt binnen de job. Verschillende cijfers met betrekking tot de Vlaamse arbeidsmarkt impliceren een gebrek aan kansen bij het verkrijgen van een job bij personen met een beperking of langdurige ziekte. Zo ligt de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen heel wat lager voor personen met een belemmeringen dan voor mensen zonder belemmeringen (Samoy, 2015; GRIP, 2016). Het aandeel mensen in werkloosheid en inactiviteit is dan ook groter bij personen die hinder ondervinden door een handicap of langdurige ziekte dan bij mensen bij wie dit niet het geval is (VDAB, 2010).

Wanneer men een job gevonden heeft, zijn ook binnen die job verschillen vast te stellen tussen personen met en zonder handicap. Personen met een beperking hebben vaker lagere lonen en minder gunstige contracten (bijvoorbeeld vaker tijdelijke contracten) dan personeel zonder beperking. Er lijkt ook sprake te zijn van een glazen plafond. Mensen met een handicap zijn namelijk ondervetegenwoordigd in hiërarchisch hogere functies en zouden minder promoties krijgen. Mensen met een beperking zouden hun job ook sneller terug verliezen dan personen zonder beperking (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011).

Ook ontevredenheid tijdens loonarbeid kan een sterkere pushfactor zijn voor personen met een arbeidshandicap dan voor personen zonder een arbeidshandicap. Uit een grootschalig onderzoek bij werknemers in Vlaanderen omtrent werkbaar werk blijkt dat de werkbaarheidsgraad bij werknemers met een lichamelijke handicap opvallend lager ligt dan bij werknemers zonder lichamelijke handicap (Bourdeaud'hui, Janssens & Vanderhaeghe, 2017). Deze ongunstige positie manifesteert zich bij alle indicatoren van de werkbaarheid (meer psychische vermoeidheid, minder welbevinden in het werk, minder leermogelijkheden en een meer problematische werk-privébalans) (Bourdeaud'hui, Janssens & Vanderhaeghe, 2017).

Daarnaast zijn de omstandigheden vaak niet aangepast om optimaal te werken. Niet alle mensen beschikken over aangepaste arbeidsomstandigheden om hun job optimaal te kunnen uitvoeren (Van Laer, Verbruggen & Janssens, 2011).

Algemeen kunnen we stellen dat de redenen om als zelfstandige aan de slag te gaan gelijklopend zijn voor personen met en zonder arbeidshandicap. De voornaamste redenen zijn voor beide groepen pullfactoren. Wel zijn pushfactoren sterker aanwezig bij personen met een arbeidshandicap door hun ongunstige positie op de arbeidsmarkt.

4.3 Drempels voor ondernemerschap

Naast factoren die ondernemerschap aantrekkelijk maken zijn er ook drempels. Bezorgdheden en belemmeringen die het vaakst terugkomen bij ondernemers gaan over financieel kapitaal en sociale zekerheid. Daarnaast kunnen onzekerheid, het gebrek aan ondernemerschapscompetenties of aan steun van professionals ondernemerschap belemmeren.

Zowel bij het opstarten als het verderzetten van een zaak is voldoende financieel kapitaal van cruciaal belang (Europese Commissie, 2012). Het vinden van voldoende financiering en het verwerven van een stabiel inkomen behoren dan ook tot de belangrijkste drempels voor het ondernemerschap (Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015; Wood, Davidson & Fielden, 2012; Georgellis, Sessions & Tsitsianis, 2005). Indien de eigen spaarpot niet toereikend is, men niet kan rekenen op financiële ondersteuning van anderen en/of het krijgen van een (voldoende hoge) lening bij kredietverleners, wordt zelfstandig ondernemen moeilijk.

Bij personen met een arbeidshandicap kan deze drempel nog op twee manieren versterkt worden. Ten eerste bevinden zij zich vaak in een financieel minder sterke positie. In 2014 lag het percentage dat zich in de twee laagste inkomenskwantielen positioneert in Vlaanderen bijna dubbel zo hoog bij personen met een functiebeperking dan bij personen zonder (GRIP, 2016). Die minder sterke positie kan te wijten zijn aan een minder goede positie in loonarbeid (Wood, Davidson & Fielden, 2012; Kitching, 2014). Daarnaast geven zij zelf aan dat het hebben van een beperking nadelig is bij het krijgen van een lening of verzekering (Wood, Davidson & Fielden, 2012). Sommige personen met een handicap krijgen moeilijker een lening of minder goede voorwaarden (Evers et al., 2001) bijvoorbeeld omdat kredietverstrekkers hun capaciteiten lager inschatten (Wood, Davidson & Fielden, 2012; Kitching, 2014).

Het systeem van sociale zekerheid voor zelfstandigen en mensen in loonarbeid loopt niet gelijk en dat schrikt sommige mensen af. Uit een bevraging bij ongeveer 3.000 zelfstandige ondernemers in België blijkt dat de overgrote meerderheid een gelijkwaardige sociale bescherming wenst. De prioriteit ligt daarbij vooral bij gelijkgestelde pensioenen en in de tweede plaats bij een betere bescherming tegen arbeidsongeschiktheid (UNIZO, 2017).

Een zeer grote drempel voor personen met een handicap is de angst voor het verliezen van de sociale voordelen waar ze in een andere positie, als niet-zelfstandige, beroep op kunnen doen (Wood, Davidson & Fielden, 2012; Evers et al., 2001; Kitching, 2014; Caldwell, Parker & Renko,

2016). Die angst wordt in de hand gewerkt door enerzijds de bestaande verschillen in sociaal vangnet (UNIZO, 2017), anderzijds de gebrekkige kennis en verwarring hieromtrent (Wood, Davidson & Fielden, 2012; Evers et al., 2001; Kitching, 2014). Daarnaast kan men aannemen dat de aanwezigheid van een arbeidshandicap de bezorgdheid over een voldoende uitgebouwde sociale zekerheid in de hand werkt omdat men de kans groter acht hiervan gebruik te moeten maken, hetzij meteen, hetzij bij verdere ontwikkelingen aangaande de beperking. Volgens Larsson (2006) is een bedreigde sociale zekerheid de op een na belangrijkste reden om de zaak op te doeken bij ondernemers met een arbeidshandicap. De belangrijkste reden is volgens dit onderzoek de handicap zelf.

Naast drempels in de vorm van sociale zekerheid en financiële middelen vormt gebrek aan steun van professionals een barrière, zowel voor ondernemers met als zonder arbeidshandicap (Wood, Davidson & Fielden, 2012). Voor personen met een arbeidshandicap kan deze drempel nog sterker zijn. Vaak wordt de optie om een eigen zaak op te starten niet als optie gezien door ondersteunende professionals (Kitching, 2014) en wordt deze optie dan ook minder vaak aangereikt (Cooney, 2008). De ondersteuning van professionals is daarenboven niet altijd goed bereikbaar en aangepast aan personen met een handicap (Kitching, 2014; Wood, Davidson & Fielden, 2012).

Daarnaast kan een gebrek aan zekerheid en stabiliteit een barrière vormen. Onzekerheid over het vinden van voldoende klanten en de mogelijkheid om een stabiel inkomen te verwerven zorgen voor bezorgdheid (Stephan, Hart, Mickiewicz & Drews, 2015). Een handicap of langdurige ziekte zou onzekerheid over de toekomst in de hand kunnen werken indien het verloop van de beperking onzeker is.

Het opstarten en runnen van een eigen zaak vereist de nodige competenties. Niet iedereen heeft evenveel technische kennis of sterke management skills. Uit een onderzoek van de Stichting Innovatie & Arbeid bij Vlaamse ondernemers blijkt dat een groot deel van de zelfstandigen zich niet voldoende opgeleid voelt op vlak van management (Penne & Bourdeaud'hui, 2015). Voor personen met een arbeidshandicap kan de nadelige positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, een gebrek aan kennis en ervaring in de hand werken waardoor cruciale competenties minder aanwezig zijn (Kitching, 2014).

De belemmeringen waarmee ondernemers geconfronteerd worden lopen in sterke mate samen voor ondernemers met en zonder arbeidshandicap. Wel versterken kenmerken gerelateerd aan de arbeidshandicap de bestaande belemmeringen.

5 Bestaande maatregelen voor zelfstandigen met arbeidshandicap

Er zijn in Vlaanderen een aantal tegemoetkomingen voorzien ter ondersteuning van ondernemers met een arbeidshandicap. Ondernemers met een auditieve beperking kunnen beroep doen op bijstand van een tolk Vlaamse gebarentaal. Wie aangepaste kledij of gereedschap nodig heeft of aanpassing dient te doen aan zijn/haar arbeidspost kan daar een tegemoetkoming voor krijgen. Tot slot kunnen personen met een arbeidshandicap een Vlaamse ondersteuningspremie ontvangen ter compensatie van rendementsverlies.

5.1 Bijstand tolk Vlaamse gebarentaal

Personen die doof of slechthorend zijn kunnen beroep doen op een aantal gratis tolkuren Vlaamse gebarentaal per jaar. Voor werkzoekenden is dat 18 uur. Werkenden kunnen 10% van

hun effectieve werktijd beroep doen op een tolk. Indien nodig kan een uitbreiding van het aantal uren aangevraagd worden. Zowel de gepresteerde tolkuren als de verplaatsing van de tolk Vlaamse gebarentaal worden betaald door de VDAB (VDAB, 2018a). De coördinatie van de tolkenwerking gebeurt door het Vlaams Communicatie Assistentie Bureau voor Doven vzw (CAB). Zij coördineren de bemiddeling, vergoedingen en klachtenbehandeling. Het CAB coördineert zowel de diensten voor live- als afstandstolken (CAB, 2018).

Het gebruik van een tolk Vlaamse gebarentaal neemt de laatste jaren gradueel toe. Zowel het aantal gebruikers als het aantal tolkuren stijgt tussen 2014 en 2017.

Tabel 1: Gebruik tolk Vlaamse gebarentaal bij zelfstandigen

| Jaar | Aantal uren | Aantal gebruikers |
|------|-------------|-------------------|
| 2014 | 714 | 15 |
| 2015 | 1052 | 19 |
| 2016 | 1306 | 21 |
| 2017 | 1812 | 22 |

Bron: VDAB, bewerkt door Stichting Innovatie & Arbeid.

5.2 Tegemoetkoming arbeidsgereedschap, -kleding en arbeidspostaanpassingen

Indien de arbeidsomgeving aanpassingen vraagt kan men daar een tegemoetkoming voor krijgen. De VDAB betaalt de kosten terug voor aangepast gereedschap en kleding die nodig zijn omwille van de arbeidsbeperking en voor aankoop of installatie van aanpassingen aan de arbeidspost omwille van de arbeidsbeperking. Om terugbetaling van deze kosten te verkrijgen moeten de aanpassingen aan volgende voorwaarden voldoen:

Het gereedschap, de kledij of de arbeidspostaanpassing is niet courant in de beroepstak en is noodzakelijk om het werk beter uit te voeren.

De tegemoetkoming wordt niet gecombineerd met andere tegemoetkomingen voor dezelfde aanpassing.

De noodzakelijkheid, gebruiksfrequentie, werkzaamheid en doelmatigheid van de aanpassing staan in verhouding met de kosten ervan.

De tegemoetkoming wordt niet ingebracht als bedrijfslast bij de belastingaangifte (VDAB, 2018b).

Van 2014 tot en met 2017 maakten 71 mensen gebruik van een tegemoetkoming om aangepast arbeidsgereedschap, aangepaste kledij of arbeidspostaanpassingen te financieren.

Tabel 2: Gebruik tegemoetkoming arbeidsgereedschap, kleding en arbeidspost-aanpassingen bij zelfstandigen

| Jaar | Aantal tegemoetkomingen | Aantal gebruikers |
|------|-------------------------|-------------------|
| 2014 | 9 | 9 |
| 2015 | 22 | 20 |
| 2016 | 28 | 26 |
| 2017 | 17 | 16 |

Bron: VDAB, bewerkt door Stichting Innovatie & Arbeid.

5.3 Vlaamse ondersteuningspremie (VOP)

De Vlaamse ondersteuningspremie (VOP) is bedoeld als compensatie van het rendementsverlies van een persoon met een arbeidshandicap. Dit om de integratie van die persoon in het arbeidscircuit te bevorderen. Zowel zelfstandigen in hoofdberoep als in bijberoep kunnen een VOP aanvragen bij het Departement Werk en Sociale Economie (WSE) (VLAIO, 2018). De VOP houdt in dat de zelfstandige gedurende vijf jaar om de drie maanden een premie krijgt van het departement WSE van de Vlaamse overheid. Na die vijf jaar kan de premie verlengd worden voor nog eens vijf jaar. De hoogte van de premie wordt berekend op basis van het referentieloon en neemt af gedurende de looptijd. Het referentieloon is gelijk aan het gemiddeld gewaarborgd minimummaandinkomen (1.562,59 euro)(VDAB, 2018c).

In tabel 3 wordt het gebruik van de Vlaamse ondersteuningspremie per kwartaal weergegeven. Deze VOP kan zowel aangevraagd worden door de onderneming als door een natuurlijke persoon. Zowel het aantal personen die een VOP uitbetaald kreeg als het aantal uitbetaalde premies, neemt toe per kwartaal. In het laatste kwartaal van 2017 werd aan 178 zelfstandigen een Vlaamse ondersteuningspremie uitbetaald. Het aantal uitbetaalde premies ligt iets hoger dan het aantal unieke personen die een premie ontvingen omdat een aantal zelfstandigen werkzaam zijn voor meerdere ondernemingen die elk een premie ontvingen voor de zelfstandige in kwestie.

Tabel 3: Gebruik VOP voor zelfstandigen

| Kwartaal | Aantal uitbetaalde premies | Aantal unieke personen |
|----------|----------------------------|------------------------|
| 2016 - 3 | 143 | 142 |
| 2016 - 4 | 154 | 153 |
| 2017 - 1 | 159 | 158 |
| 2017 - 2 | 169 | 168 |
| 2017 - 3 | 173 | 171 |
| 2017 - 4 | 180 | 178 |

Bron: Departement Werk en Sociale Economie, bewerkt door Stichting Innovatie & Arbeid.

6 Onderzoekresultaten

Om zicht te krijgen op zelfstandig ondernemerschap bij personen met een arbeidshandicap en op de uitdagingen daarrond in de Vlaamse context, deden we een bevraging bij de doelgroep. In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van dit onderzoek. De bevindingen van de online enquête en de diepte-interviews vullen elkaar daarbij aan. In sectie 6.1 schetsen we het profiel van de bevraagde doelgroep. Vervolgens komen de stimulansen (6.2) en belemmeringen (6.3) voor ondernemerschap bij personen met een arbeidshandicap aan bod. Daarna bekijken we op welke hulp en ondersteuning beroep wordt gedaan (6.4), welke aanpassingen van belang zijn (6.5) en hoe het gesteld is met de verstrekking van informatie en begeleiding (6.6).

6.1 Wie komt aan bod?

247 mensen met een arbeidshandicap die een eigen zaak willen opstarten, hebben of hadden vulden de enquête in. Dat wil zeggen dat ze aangaven in zekere of in erge mate hinder te ondervinden van een handicap of langdurige ziekte bij hun dagelijkse activiteiten. Tabel 4 geeft een overzicht van de demografische factoren, de arbeidshandicap en de zelfstandige activiteit van de respondenten.

Van de mensen die de enquête invulden zijn de helft mannen en de helft vrouwen. De grootste groep (32%) is tussen de 40 en 49 jaar. De meesten hebben een diploma hoger secundair onderwijs of een bachelor diploma. 16% stopten hun opleiding na het lager secundair onderwijs. Bij de groep die momenteel als zelfstandige aan de slag zijn is dat 17%. Hiermee ligt het percentage hoger dan bij de gemiddelde zelfstandige ondernemer in Vlaanderen (cf. Bourdeaud'hui, Janssens & Vanderhaeghe, 2016). We beogen niet om uitspraken te doen over de volledige Vlaamse groep van zelfstandigen met een arbeidshandicap. De bevindingen liggen wel in lijn met de cijfers die we eerder in hoofdstuk 4 aanhaalden waaruit bleek dat personen met een arbeidshandicap vaker een lager opleidingsniveau hebben. De enquête werd ingevuld door mensen uit alle regio's van Vlaanderen. De grootste groep komt uit de regio Antwerpen.

De arbeidshandicap die de hinder bij de dagelijkse activiteiten veroorzaakt, is bij de meesten onder de respondenten erkend. Bij 57% is de arbeidshandicap erkend door een officiële instantie. 79% heeft een attest van een arts of psychiater. De grootste groep respondenten (44%) heeft een psychische kwetsbaarheid gevolgd door de groep met een fysieke beperking (31%), een chronische ziekte (21%) en een zintuiglijke beperking (18%). Bijna één op de vier respondenten heeft meerdere arbeidshandicaps. Vooral mensen met een chronische ziekte of fysieke beperking hebben wel vaker ook met een psychische kwetsbaarheid te maken. Vier op de tien respondenten geven aan dat hun arbeidshandicap niet stabiel is maar eerder op en af gaat. Bij drie op de tien blijft de situatie stabiel. Voor 19% van onze respondenten verslechtert hun situatie en 10% ziet verbetering doorheen de tijd. Bij het overgrote deel van de respondenten (86%) is de arbeidshandicap niet aangeboren.

Wat de zelfstandige activiteit betreft is de grootste groep (57%) momenteel aan het werk als zelfstandige in hoofd- of bijberoep. 34% heeft plannen om in de toekomst als zelfstandige aan de slag te gaan en 9% heeft de zelfstandige activiteit stopgezet. Een belangrijk aandeel van de mensen die momenteel aan de slag zijn of dat in het verleden waren heeft (of had) een vrij beroep of een intellectueel beroep of geeft (of gaf) opleiding of coaching. Bij bijna drie op de tien respondenten die momenteel een zelfstandige activiteit uitoefent, is deze activiteit ondergebracht in een vennootschap. Uit ander onderzoek van de Stichting Innovatie & Arbeid blijkt dat dit bij zelfstandige ondernemers in Vlaanderen bij zes op de tien het geval is (Bourdeaud'hui, Janssens

& Vanderhaeghe, 2016). Een kwart van de respondenten die momenteel als zelfstandige aan het werk zijn, stelt personeel tewerk. Bij de Vlaamse zelfstandige ondernemers is dat vier op de tien (Bourdeaud'hui, Janssens & Vanderhaeghe, 2016).

Tabel 4: Overzicht profiel online bevraging

| Sociaal-demografische factoren | | | |
|-----------------------------------|-----|-----------------------------|-----|
| N= 184 | | | |
| Leeftijd | | Geslacht | |
| tot en met 29 | 11% | Man | 50% |
| 30-39 | 27% | Vrouw | 50% |
| 40-49 | 32% | | |
| 50-54 | 21% | Regio | |
| 55 en ouder | 10% | Brussel | 1% |
| | | West-Vlaanderen | 16% |
| Opleiding | | Oost-Vlaanderen | 19% |
| Geen of lager onderwijs | 2% | Antwerpen | 29% |
| Lager secundair onderwijs | 14% | Limburg | 19% |
| Hoger secundair onderwijs | 28% | Vlaams-Brabant | 16% |
| Hoger onderwijs korte type | 37% | Andere | 1% |
| Hoger onderwijs lange type | 19% | | |
| Arbeidshandicap | | | |
| N= 247 | | | |
| Type handicap | | Start handicap | |
| Fysieke beperking | 31% | Bij geboorte | 14% |
| Zintuiglijke beperking | 18% | Later moment | 86% |
| Verstandelijke beperking | 1% | | |
| Psychische kwetsbaarheid | 41% | Evolutie handicap | |
| Chronische ziekte | 21% | Is stabiel | 30% |
| Andere | 17% | Verbeterd | 10% |
| | | Verslechterd | 19% |
| Erkend officiële instantie | 57% | Gaat op en af | 41% |
| Erkend arts of psychiater | 79% | | |
| Zelfstandige onderneming | | | |
| N= 247 | | N= 164 | |
| Fase ondernemerschap | | Sector | |
| Momenteel | 57% | Vrije en intellectuele ber. | 26% |
| In toekomst | 34% | Opleiding en coaching | 15% |
| In verleden | 9% | Horeca | 11% |
| | | Andere | 11% |
| | | Detailhandel | 10% |
| | | Bouw en hout | 9% |
| | | Zorgverlenende diensten | 9% |
| | | Kunst en artistieke ber. | 4% |
| | | Groothandel | 1% |
| | | Vervoer en logistiek | 1% |
| | | Automobiel | 1% |
| | | Industrie | 1% |
| Vennootschap | 28% | | |
| | | | |
| Heeft personeel | 23% | | |
| | | | |

De resultaten van de enquête worden aangevuld met de verhalen uit de diepte-interviews. Van de tien geïnterviewde personen met een arbeidshandicap zijn er twee die een zaak willen opstarten, vijf die momenteel een eigen zaak hebben en drie die de zelfstandige activiteit hebben moeten stopzetten. Om de anonimiteit van de respondenten te garanderen gebruiken we fictieve namen. Namen die starten met de letter T (van toekomst) worden gebruikt voor personen die in de toekomst een eigen zaak willen opstarten. Ondernemers die momenteel een eigen zaak hebben, kregen een naam met beginletter M (van momenteel) en wie zijn zaak heeft moeten stopzetten kreeg een naam met beginletter S (van stopzetten). Hieronder volgt een korte omschrijving van elk van de geïnterviewden.

Tom

Chocolatier – Psychische kwetsbaarheid – 32 jaar

Van kindsbeen af was Tom al vaak in de keuken te vinden om eigen creaties te maken. Wat toen de grootse moeilijkheid was -werken met chocolade- is vandaag zijn specialiteit. Tijdens een opleiding en een carrière in de horeca, leerde Tom de kneepjes van het koksvak en de patisserie. Een depressie strooide roet in het eten en was het begin van een periode waarin hoogtes en laagtes elkaar opvolgden. Na een rustpauze en intense begeleiding zet Tom met hernieuwde energie en een flinke dosis zelfkennis nieuwe lijnen voor de toekomst uit. Hij zet nu de laatste stappen richting een eigen zaak, waarbij hij zijn passie voor chocolade en zijn creativiteit ten volle kan benutten. De laatste stappen richting zijn droom om eigen pralines te maken en te verkopen.

Tim

Tuinaanleg – Verstandelijke beperking – 44 jaar

Tim was acht jaar toen een tumor onder zijn longen gevonden werd. Tijdens de operatie traden complicaties op en Tim kreeg zuurstoftekort. Sindsdien kan Tim moeilijk omgaan met bepaalde impulsen zoals stress en een teveel aan prikkels en gaat het rekenen minder vlot. Na een succesvolle opleiding als schrijver werkte Tim in de bouw en in een garage maar pas toen hij bij zijn oom aan de slag ging als tuinaanlegger vond hij echt plezier in zijn job. Tijdens de samenwerking met zijn oom leerde Tim alle facetten van het aanleggen van tuinen en terrassen. Een goed inzicht in tuinen en planten is een van zijn sterkste punten. Na de ervaring in de tuinsector is Tim voorlopig werkloos. Hij doet wel nog de tuinaanleg voor vrienden, familie en burens. Hij wil nu een stap verder gaan in deze activiteit en als zelfstandige aan de slag gaan.

Melissa

Modeontwerpster – Psychische kwetsbaarheid – 26 jaar

Melissa groeide op in een gezin van ondernemers. Haar moeder heeft altijd haar eigen zaak gehad, haar vader hielp naast zijn job met de administratie en Melissa's zus besloot ook al snel op zichzelf te beginnen. Na haar opleiding als modeontwerpster besloot Melissa hetzelfde te doen en als naaister en ontwerpster in bijberoep te starten. Het is voor haar de ideale manier om haar creativiteit kwijt te kunnen en tot rust te komen. Twee dingen die ze sinds haar tienerjaren vaak gemist heeft. Haar psychische kwetsbaarheid, later als borderline erkend, heeft namelijk voor heel wat onrustige jaren gezorgd.

Mark

Soepbar – Zintuiglijke beperking – 48 jaar

Mark baat een soepbar uit in een grote stad. Mensen kunnen er terecht voor een kop soep of andere versnaperingen. Eigen aan de bar is de gezellige vakantiesfeer en de minder gangbare

manier van communiceren. In deze bar worden voor een keer de rollen omgedraaid en wordt gesproken in de moedertaal van Mark, Vlaamse gebarentaal. Zo wil Mark mensen op een positieve manier kennis laten maken met de Vlaamse gebarentaal.

Mario

Rolstoelverkoper – Fysieke beperking – 45 jaar

Mario is een positieve en sportieve man. Op 32-jarige leeftijd kwam hij in een rolstoel terecht na een zwaar auto-ongeval. Toen kwam hij tot de vaststelling dat het aanbod aan sportieve rolstoelmodellen niet erg uitgebreid was. Hij besloot dit gat in de markt zelf op te vullen en een eigen zaak op te starten voor sportrolstoelen.

Maarten

Landbouwer – Fysieke beperking – 53 jaar

Maarten groeide op in het melkveebedrijf van zijn ouders. Na jarenlang mee te werken in het bedrijf, nam hij de zaak over. Enkele jaren nadien raakte Maarten verstrikt in een machine en verloor zijn arm. Het ongeval had ernstige gevolgen die ook vandaag nog sterk doorwegen. Desondanks stond Maarten al zeer snel na het ongeval terug tussen het melkvee, waar hij tot op vandaag met een enorm doorzettingsvermogen aan het werk is.

Max

Opticien – Chronische ziekte – 53 jaar

26 jaar terug nam Max de fakkel over van zijn vader en startte hij als zelfstandig opticien en brillenverkoper. Max' vader moest de zaak overlaten omwille van een erfelijke zenuwziekte. Max bleek drager te zijn van dezelfde ziekte waarvan tien jaar na overname de eerste symptomen opdoken. Max staat op een positieve, vaak zelfs humoristische manier, in het leven. Toch ziet hij de toekomst van zijn zaak niet rooskleurig in.

Stef

Coach – Zintuiglijke beperking – 44 jaar

Stef begon zijn carrière op de atletiekpiste waar hij een Belgisch record brak. De jaren nadien werkte hij als bediende in verschillende organisaties. Toen hij een tiental jaar geleden besloot wat meer rust te brengen in zijn leven kwam hij in contact met NLP coaching. Na een periode coaching gevolgd te hebben besloot hij zelf een opleiding te volgen en in bijberoep te starten. Zijn visuele beperking heeft voor extra belemmeringen gezorgd maar geeft hem bij het coachen het voordeel anderen beter aan te voelen. Stef heeft zijn activiteit als coach echter stop moeten zetten na het verlies van zijn hoofdactiviteit. Een zelfstandige activiteit in hoofdberoep ziet hij momenteel niet haalbaar.

Steven

Detailhandel – Psychische kwetsbaarheid – 50 jaar

Steven baatte samen met zijn partner en delicatessenzaak uit. Steven was niet aan zijn proefstuk toe en had voordien al verschillende succesvolle zaken gehad. Omwille van psychische problemen werd het voor Steven als maar moeilijker om het werk in de delicatessenzaak vol te houden. Uiteindelijk besloot hij een rustperiode in te lassen en hulp te zoeken voor zijn psychische kwetsbaarheid. Tijdens en na de rustperiode ging het steeds minder goed met de zaak tot hij en zijn partner besloten de zaak te sluiten.

Stijn

Tegels en sanitair – Chronische ziekte – 47 jaar

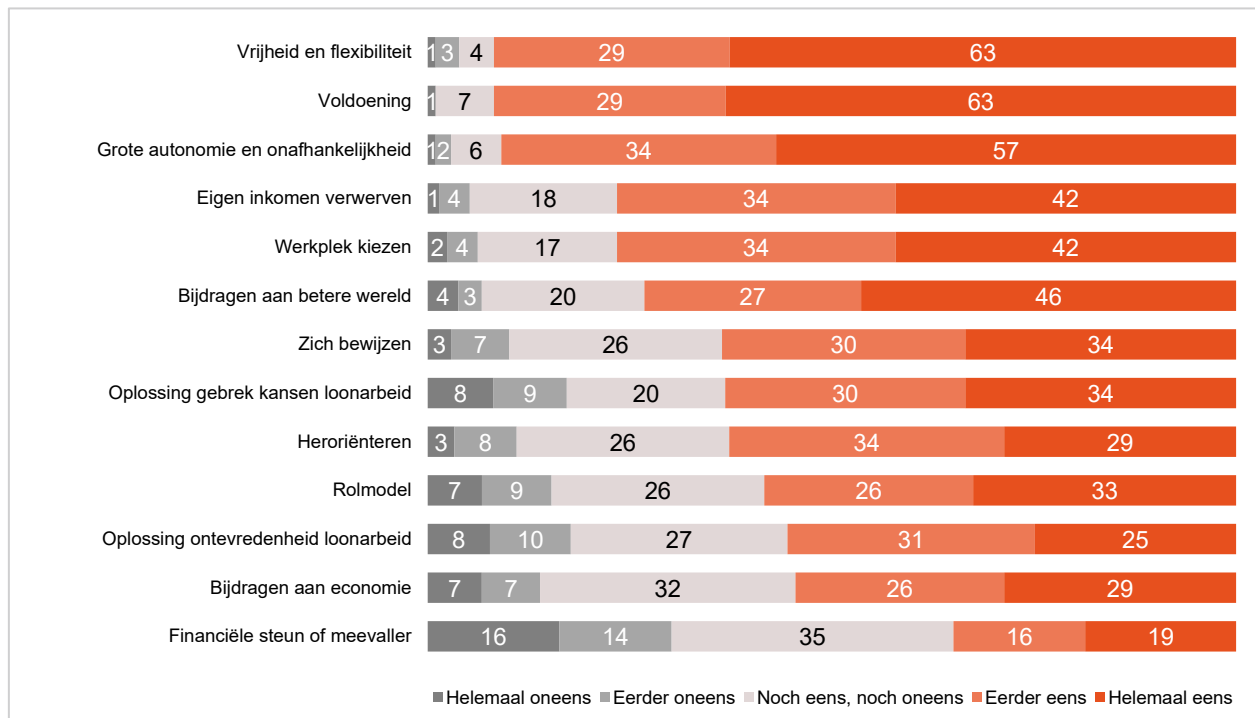
Stijn bouwde samen met zijn vrouw een eigen zaak uit in tegels en sanitair. Met vallen en opstaan bouwden ze de zaak uit tot een succesvol bedrijf waar ze trots op kunnen zijn. Toch is de zaak waar ze twintig jaar samen aan bouwden vandaag niet meer van hen. Stijn heeft al jaren last van reuma waardoor de situatie niet houdbaar was en het koppel de beslissing nam om de zaak over te laten.

6.2 Stimulansen

Waarom kiezen of kozen deze mensen ervoor om een eigen zaak op te starten? Op basis van de literatuur die in hoofdstuk 4 aan bod kwam kunnen we verwachten dat vooral pullfactoren een rol spelen. Zowel ondernemers met als zonder beperking zouden sterk aangetrokken worden door de flexibiliteit en autonomie. Pushfactoren zouden minder sterk doorwegen maar wel in grotere mate aanwezig zijn bij ondernemers met een arbeidshandicap.

De resultaten van onze bevraging liggen in lijn hiermee. Deelnemers aan de enquête kregen verschillende aspecten voorgelegd waarbij de volgende vraag werd gesteld: In welke mate zijn/waren de volgende aspecten een stimulans voor jou bij het runnen van uw zaak?- bij je wens om je eigen zaak te starten? (helemaal oneens, eerder oneens, noch eens, noch oneens, eerder eens, helemaal eens). Figuur 2 geeft de antwoorden op deze vraag weer.

Figuur 2: Stimulansen voor ondernemerschap – percentage (%)



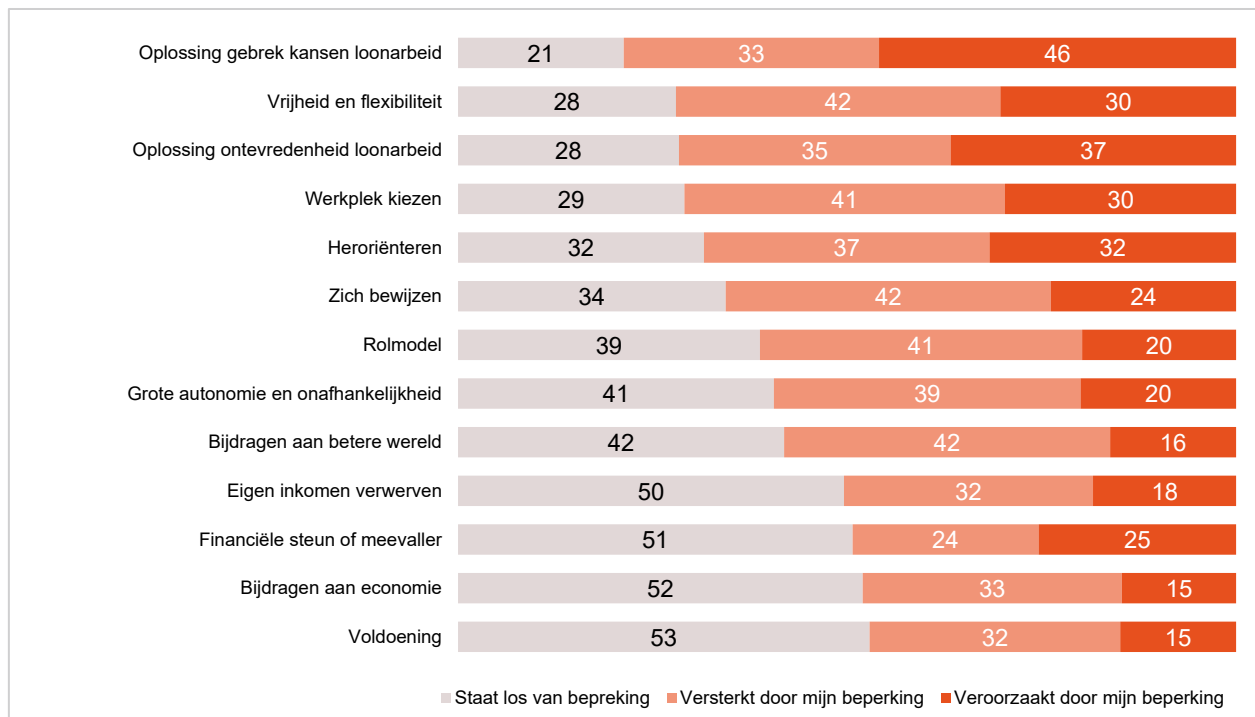
N=209

Een grote meerderheid ervaart vrijheid en flexibiliteit (92%), voldoening (92%) en autonomie en onafhankelijkheid (91%) als stimulans voor ondernemerschap. Ook het verwerven van een eigen inkomen (77%), het kiezen van de werkplek (77%) en bijdragen aan de maatschappij (73%) scoren bovengemiddeld hoog.

Buiten de voorgestelde stimulansen, vroegen we welke andere positieve aspecten zelfstandig ondernemerschap nog heeft. Daaruit bleek dat zelfontplooiing en het hebben van (aangename) sociale contacten als extra voordelen worden ervaren.

De belangrijkste aantrekkingsfactoren leunen sterk aan bij deze die eerder besproken werden voor ondernemers zonder beperking. Ook de stelling dat pullfactoren een belangrijkere plaats innemen dan pushfactoren wordt door deze resultaten bevestigd. Of de arbeidshandicap een versterkende factor is voor de opgesomde voordelen, kunnen we uit deze resultaten niet afleiden. Daarom stelden we ook de vraag of de eerdergenoemde voordelen los staan/stonden, versterkt worden/werden of veroorzaakt worden/werden door de arbeidshandicap (zie figuur 3). Hier komen de pushfactoren wel duidelijk naar voor. Een grote meerderheid van de respondenten geeft aan dat de pushfactoren 'oplossing voor gebrek aan kansen in loonarbeid' en 'oplossing voor ontevredenheid in loonarbeid' versterkt of veroorzaakt worden door hun arbeidshandicap. Dit ligt in lijn met de bevindingen uit de literatuur, dat pushfactoren sterker doorwegen bij personen met een arbeidshandicap.

Figuur 3: Relatie tussen voordelen ondernemerschap en handicap of langdurige ziekte – percentage (%)



N= min. 67; max. 175

Verder worden vooral vrijheid en flexibiliteit en het kiezen van de werkplek versterkt of veroorzaakt door de arbeidshandicap volgens de ervaringen van de respondenten. Daarnaast kan ook de mogelijkheid om zich te heroriënteren en zich te bewijzen volgens de meesten niet los gezien worden van de beperking. Hoewel de andere aspecten lager scores, kunnen we op basis van deze resultaten niet zeggen dat deze niet beïnvloed worden door de arbeidshandicap. Ook voor de minder gerelateerde aspecten zoals het verwerven van een eigen inkomen, financiële steun of meevaller, een bijdrage leveren aan de economie of voldoening krijgen, geeft ongeveer de helft van de respondenten aan dat deze stimulansen veroorzaakt of versterkt wordt door hun arbeidshandicap.

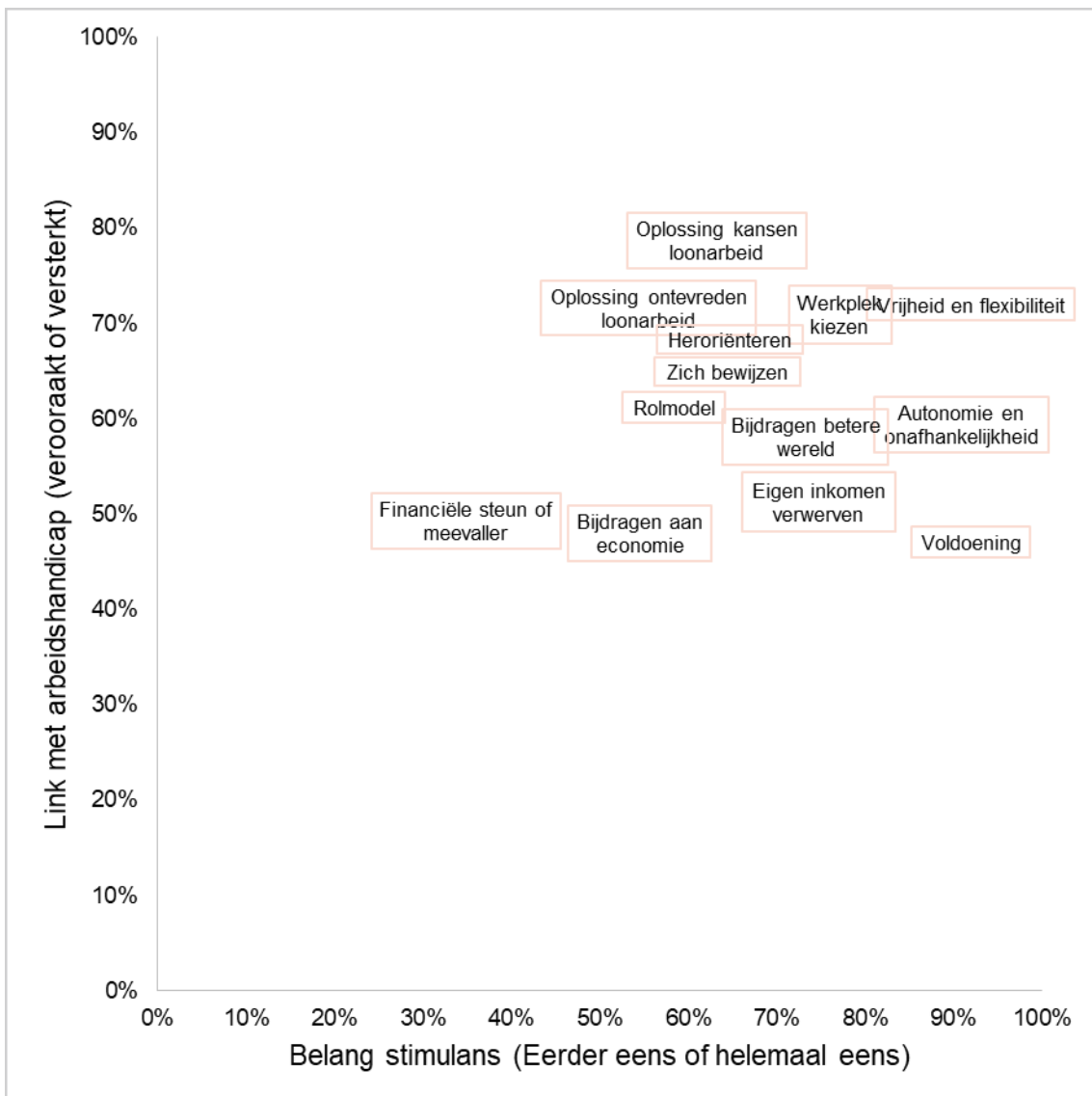
Figuur 4 combineert de resultaten van de twee voorgaande vragen en geeft de positie weer van elke stimulans voor het belang en de link met de arbeidshandicap. Rechts bovenaan bevinden

zich de aspecten die als zeer belangrijk gezien worden door de bevroagde ondernemers en tegelijkertijd sterk gelinkt zijn aan hun arbeidshandicap (versterkt door of veroorzaakt door). Het zelf kiezen van de werkplek en een hoge mate van vrijheid en flexibiliteit behoren tot deze groep.

Een mooi voorbeeld van die zelf ingerichte werkplek is de Soepbar van Mark waar alles afgestemd is op Vlaamse gebarentaal. De muren staan vol met aanwijzingen en voorbeelden van Vlaamse gebarentaal. Mocht dat niet lukken heeft Mark steeds een boekje en balpen bij de hand om schriftelijk te communiceren.

“Vroeger was het omgekeerd en moest ik altijd in die horende wereld komen. Nu is het anders en komen zij als horende persoon hier. Nu is het mijn wereld en als er iemand in die wereld komt, moeten zij zich ook een beetje aanpassen. Zo moeilijk is dat uiteindelijk niet. Ik deel mijn ervaringen met horende mensen door de rollen om te draaien.”

Figuur 4: Belang stimulans – link stimulans met beperking



N= min. 67; max. 175

Het bieden van een oplossing voor ontevredenheid en een gebrek aan kansen in loonarbeid valt, samen met zich heroriënteren, binnen de groep van factoren die niet als meest belangrijke

stimulansen voor ondernemerschap genoemd worden maar wel sterk gelinkt zijn aan de arbeidshandicap.

Tijdens de interviews kwamen de moeilijkheden met betrekking tot loonarbeid vaak aan bod. Zo geeft Tom aan dat het vinden van een job in loonarbeid niet van een leien dakje liep.

“Ik heb heel veel gesolliciteerd voor gewone jobs, in het gewone economische circuit. (...) De mensen bellen weinig terug. Ik word nooit geselecteerd. Ik val altijd uit de boot. Dat is niet fijn.”

Dat is volgens hem te wijten aan de onderbreking in zijn loopbaan sinds zijn depressie en de daaropvolgende begeleidingsperiode. De periode zonder werk roept vragen op bij werkgevers.

“Die periode is er wel en ze vertrouwen dat niet. Het resultaat blijft altijd hetzelfde, zeg ik het of zeg ik het niet, ik word niet geselecteerd. Ik heb twee jaar geprobeerd om te solliciteren, op een normale manier, zonder resultaat.”

Verschillende geïnterviewden vermelden ook spanningen op de werkvloer omwille van hun arbeidshandicap. Zo was het voor Mark, omwille van zijn doofheid, niet altijd simpel om de stemming van zijn collega's in te schatten. Wat wel eens voor wrevel zorgde.

“Op mijn vorig werk hadden mijn collega's vaak stress. Dat had ik niet door omdat ik dat niet merkte, niet hoorde. Omdat dat vooral uit hun gesprekken bleek. Qua mimiek liepen die gewoon te lachen en dan opeens ontploft het en zijn ze kwaad op mij omdat ik daar zagezegd geen rekening mee hou.”

6.3 Drempels

Uit voorgaande onderzoeken, besproken in hoofdstuk 4, kwamen financieel kapitaal en sociale zekerheid als belangrijkste belemmeringen naar voor. Daarnaast zou het gebrek aan ondernemerscompetenties, steun van professionals of zekerheid en stabiliteit het ondernemerschap bemoeilijken.

Ook in deze bevraging komt het financiële aspect als belangrijkste belemmering naar voor. Voor een grote meerderheid (86%) van de bevrageden vormt een gebrek aan financiële mogelijkheden in zekere mate een moeilijkheid. Een onvoldoende groot startkapitaal vormt voor zeven op de tien respondenten een drempel. De helft van de gestopte zelfstandigen (zeven op veertien) geeft financiële redenen op wanneer gevraagd wordt naar de reden voor het stopzetten van de zaak. Voor de meesten onder hen was de activiteit niet winstgevend. Anderen gaven aan dat de nood aan te grote investeringen of de verplichting tot een voltijdse activiteit het financieel niet haalbaar maakte om de zaak verder te zetten. Daarmee is het financiële aspect de vaakst genoemde reden om de zelfstandige activiteit stop te zetten.

Voor de meeste bevrageden is een gebrek aan voorspelbaarheid en zekerheid naar de toekomst toe een belemmerende factor voor ondernemerschap. 70% van de bevrageden is het hier eerder of helemaal mee eens.

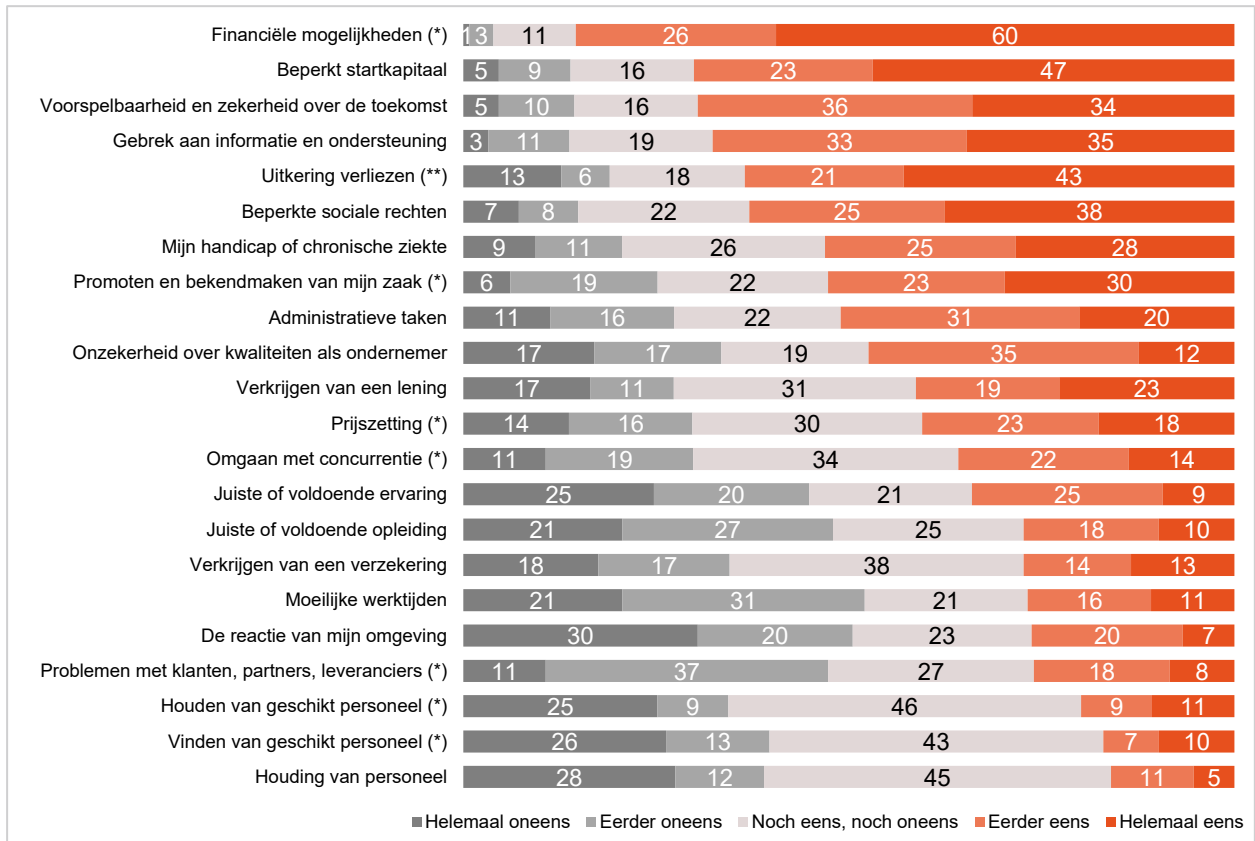
Een derde heikel punt is het vinden of krijgen van goede informatie en begeleiding en dit op verschillende gebieden. Voornamelijk informatie en begeleiding over regelgeving vormt een belemmering, gevolgd door informatie en ondersteuning over ondernemerschap en over financiering.

Voor meer dan zes op tien ondervraagden spelen socialezekerheidsrechten een belemmerende rol. Bij de mensen die plannen hebben om een zaak te starten bestaat de angst om hun huidige uitkering te verliezen eens ze een eigen zaak opstarten. Algemeen gezien vormen beperkte sociale rechten ook een belemmering voor het opstarten of verderzetten van een eigen zaak.

Ongeveer de helft van de ondervraagden ervaart zijn of haar handicap of langdurige ziekte op zich als een belemmering voor ondernemerschap. Voor mensen die bij hun dagelijkse activiteiten erge hinder ondervinden is dat drie op vier.

Wanneer gevraagd werd welke andere drempels men nog ervaart/ervaarde bij het opstarten of verderzetten van een onderneming, geeft men aan dat de omgeving vaak niet aangepast is aan de arbeidshandicap, waardoor communicatie en mobiliteit een probleem vormen. Daarnaast zeggen verschillende respondenten de zelfstandige activiteit in bijberoep te willen uitvoeren maar daar de mogelijkheid niet toe te hebben omdat ze bijvoorbeeld geen hoofdberoep hebben.

Figuur 5: Drempels voor ondernemerschap – percentage (%)



N=194; N(*)=131; N(**)=63⁴

Ook voor de belemmeringen vroegen we de respondenten aan te geven in welke mate deze samenhangen met hun arbeidshandicap (weergegeven in figuur 6). Daarbij zegt 84% dat het moeilijk verkrijgen van een verzekering niet los te zien valt van hun arbeidshandicap. Ruim de helft geeft aan dat hun arbeidshandicap de oorzaak is voor het moeilijk verkrijgen van een verzekering. Van diegenen die in de toekomst een eigen zaken willen opstarten zegt acht op de tien dat de barrière om hun uitkering te verliezen bij de start van de zaak gelinkt is aan hun arbeidshandicap.⁵

Daarnaast zijn de reactie van de omgeving en de onzekerheid over de kwaliteiten als ondernemer, sterk gelinkt aan de arbeidshandicap. De respondenten geven in mindere mate aan

⁴ (*) Enkel gevraagd aan respondenten die een eigen zaak hebben of hadden. (**) Enkel gevraagd aan respondenten die een eigen zaak wensen op te starten.

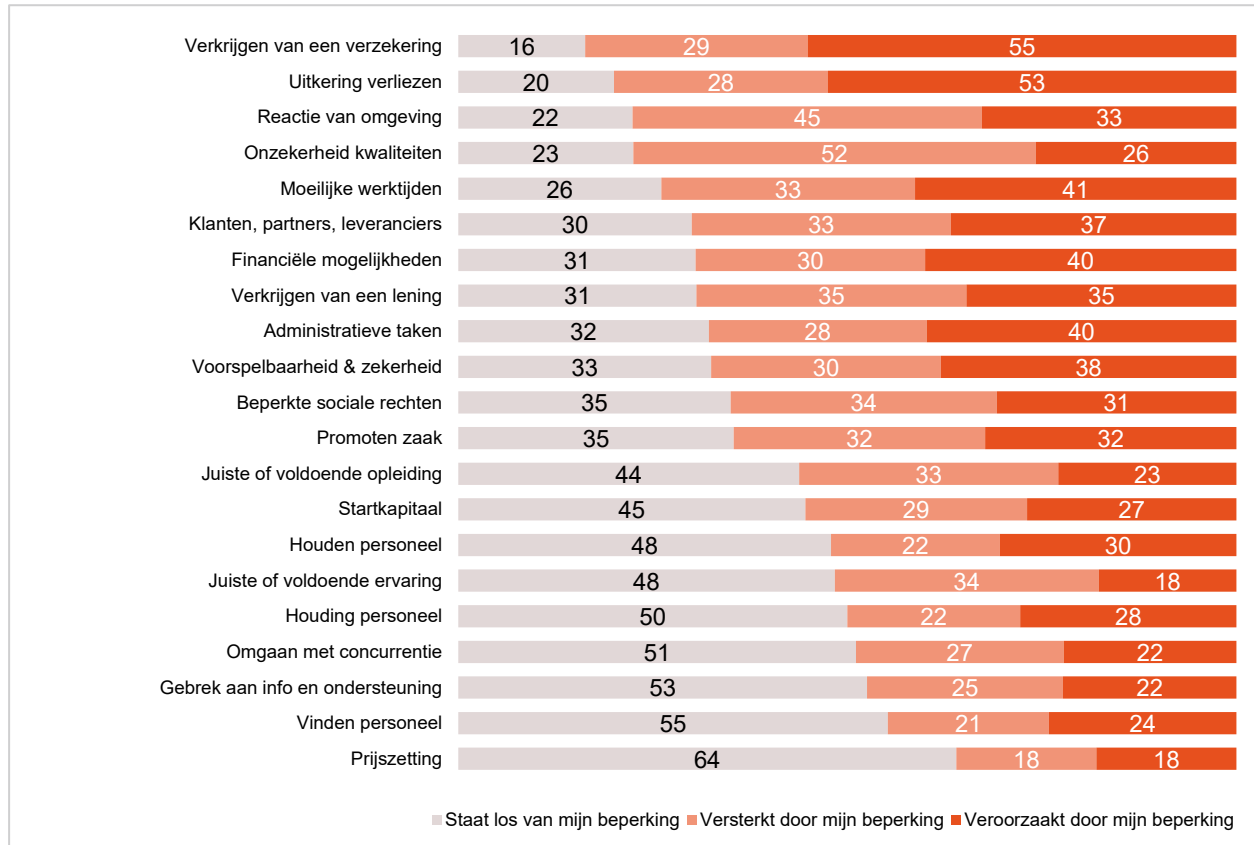
⁵ Respondenten die momenteel een eigen zaak hebben of die in het verleden hadden, kregen deze vraag niet.

dat deze nadelen veroorzaakt worden door hun arbeidshandicap maar vooral dat ze versterkt worden door de arbeidshandicap.

Voor 74% van de mensen die moeilijke werktijden als een belemmering aangaven, is deze belemmering ook gelinkt aan hun arbeidshandicap.

Verder zijn ook de moeilijkheden met klanten, partners of leveranciers en beperkte financiële mogelijkheden volgens zeven op de tien respondenten gerelateerd aan hun arbeidshandicap.

Figuur 6: Relatie tussen drempels ondernemerschap en handicap of langdurige ziekte – percentage (%)



N= min.18; max. 133

In figuur 7 wordt de positie van elke belemmering weergegeven voor het belang die de respondenten eraan toekennen en de mate waarin de belemmering aan de arbeidshandicap gerelateerd is. De vrees bij ondernemers die nog niet gestart zijn om hun bestaande uitkering te verliezen vormt een grote belemmering die volgens de helft van de startende ondernemers veroorzaakt is (en volgens 30% versterkt wordt) door de arbeidshandicap. Ook de belangrijkste drempels, beperkte financiële mogelijkheden en voorspelbaarheid, worden volgens zeven op de tien respondenten veroorzaakt of versterkt door hun arbeidshandicap.

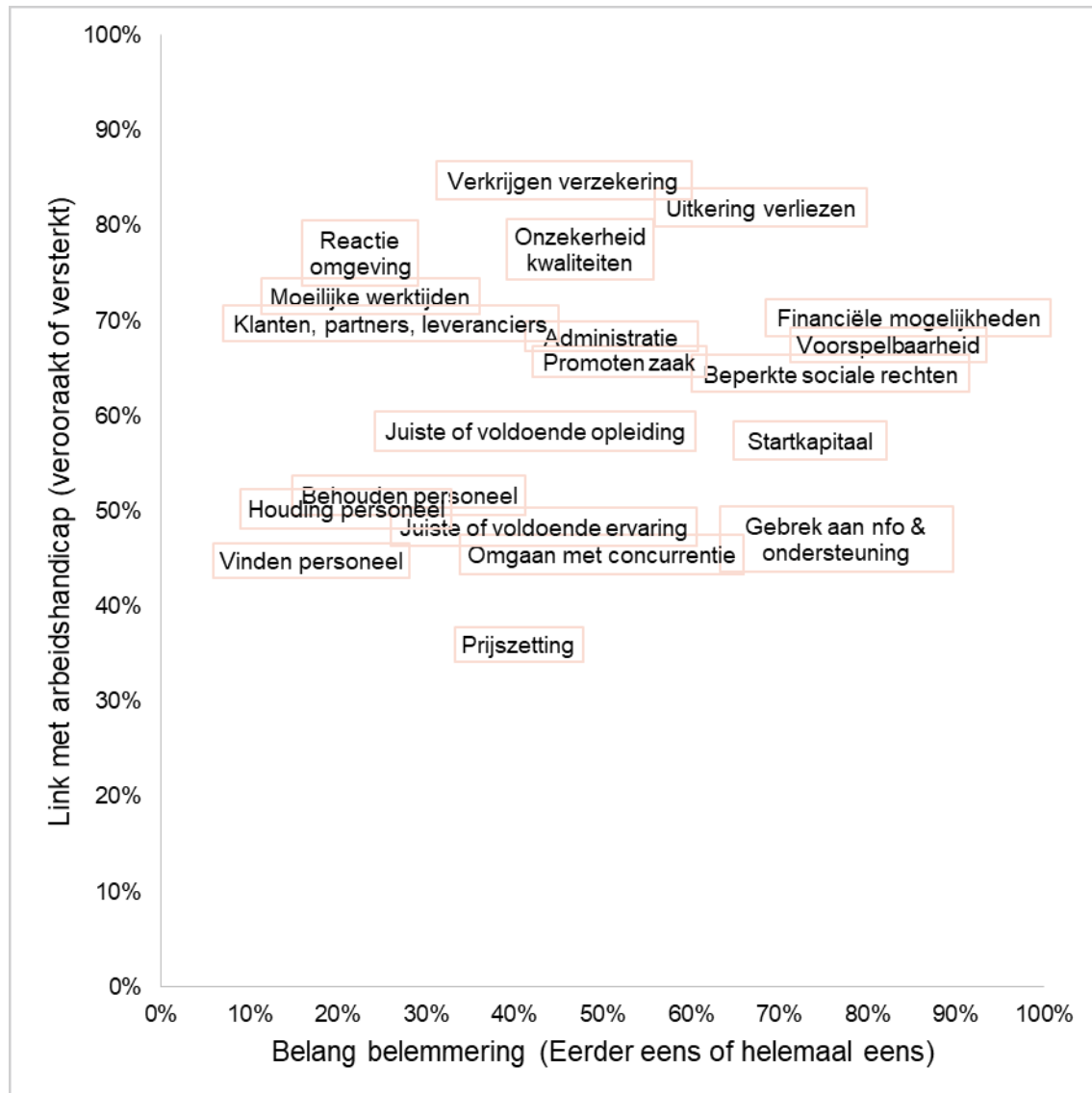
In een open vraag legt een respondent uit hoe de arbeidshandicap invloed heeft op de activiteiten en het financieel plaatje:

“Ik moet veel werken om rendabel te zijn, dat maakt me soms heel erg moe. En voor mijn ziekte zou het goed zijn als ik kon luisteren naar wat mijn lijf aangeeft, maar dat gaat dus niet. Ik voel me dikwijls echt ‘uitgewrongen’ op het einde van een dag, heb eigenlijk bijna geen vrije tijd. En daar kan ik echt niets aan doen, of ik zou niet weten wat. Want gewoon minder werken is niet de oplossing, ik ben bang dat ik het dan financieel niet bolwerk.”

Zoals we zagen in sectie 6.1 geeft het grootste deel van de respondenten aan dat zijn/haar arbeidshandicap op en af gaat met de tijd. In dat geval kan het moeilijk worden om in te schatten wat de toekomst brengt. Zo vertelt Tom zeer voorzichtig te zijn in de eerstvolgende maanden en zelfs jaren en geen langdurige contracten te willen aangaan omdat de mogelijkheid op herval altijd aanwezig is.

Ook Maarten maakte een erg onzekere periode mee na zijn ongeval: *“Je verliest dan een arm, maar ondertussen moet je zien dat het bedrijf draait. Je ligt daar in het ziekenhuis en weet nog niet wat de uitkomst wordt, want ik heb een paar dagen tussen leven en dood gehangen.”*

Figuur 7: Belang belemmering – Link belemmering en arbeidshandicap



N= min.18; max. 133

Drie aspecten die door een kleiner aantal respondenten als een belemmering voor ondernemerschap worden ervaren, zijn volgens hen wel sterk gerelateerd aan hun arbeidshandicap. Dit geldt voor het verkrijgen van een verzekering, de reactie van de omgeving en onzekerheid over ondernemerskwaliteiten.

Bij boer Maarten lagen de kosten voor een schuldsaldoverzekering zo hoog omwille van zijn arbeidshandicap dat het aangaan van een lening onmogelijk werd. Stijn, die al 20 jaar een

verzekering gewaarborgd inkomen heeft, blijft toch in de kou staan nu zijn reuma het niet meer toelaat zijn zaak verder te zetten.

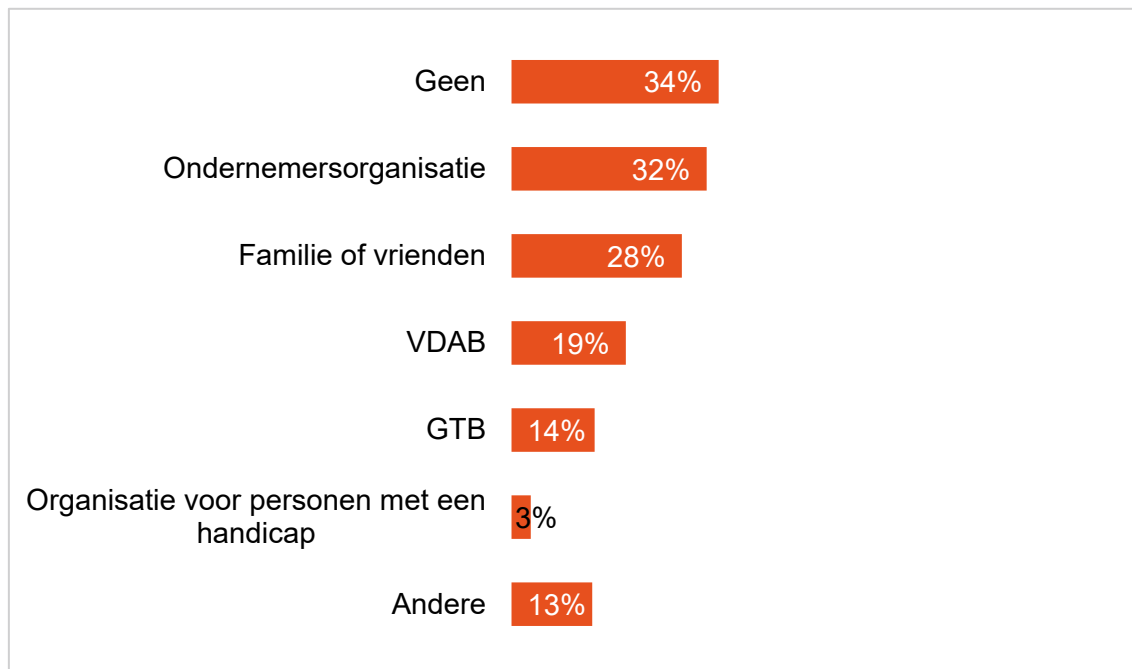
Max vreest dat de vooroordelen van zijn omgeving zijn reputatie schaden. Door de uitwerking van zijn spierziekte op de beweging van zijn lichaam en mond, krijgen klanten soms het idee dat hij dronken is.

Een gebrek aan de nodige opleiding en ervaring zou een verklaring kunnen zijn voor onzekerheid over de kwaliteiten. Mark vertelt bijvoorbeeld dat het voor hem zeer moeilijk was om het diploma bedrijfsbeheer te halen omwille van zijn auditieve beperking. *“Dat heb ik gedaan in avondschool. Dat was niet makkelijk om te volgen voor mij. Er moest altijd een tolk mee en dat waren echt lastige lessen. Voor mij als dove persoon waren de lessen moeilijk om te volgen.”*

6.4 Hulp en ondersteuning

Een gebrek aan informatie en ondersteuning werd door een grote groep van de ondervraagden aanzien als een belemmering voor het opstarten of verderzetten van een eigen zaak. Een derde geeft dan ook aan geen hulp te ontvangen (of ontvangen te hebben) bij het opstarten of verderzetten van hun zaak. Bij respondenten die tijdens het uitbaten van de eigen zaak een arbeidshandicap kregen zegt zelfs bijna de helft (46%) geen hulp of ondersteuning te krijgen (of te hebben gekregen). Het is mogelijk dat wie geen hulp kreeg ook geen hulp verlangde en daarom geen hulp of ondersteuning zocht of aanvaarde. Deze verklaring is echter minder aannemelijk. Zowel in de open antwoorden in de enquête als tijdens de gesprekken geven mensen aan dat het moeilijk is om de juiste ondersteuning te vinden en te weten waar ze terecht kunnen. Dit zien we ook bevestigd in de cijfers rond verspreiding van informatie die later aan bod komen (in onderdeel 6.6).

Figuur 8: Gebruik van hulp en ondersteuning



N= 247

Wie wel hulp of ondersteuning krijgt (of kreeg), doet (of deed) voornamelijk beroep op een ondernemersorganisatie en/of vrienden en familie. Een aanzienlijk deel van de respondenten doet (of deed) beroep op organisaties die niet uitsluitend gericht zijn op ondernemerschap zoals

VDAB en GTB -die mensen toeleiden naar werk in het algemeen- en organisaties voor personen met een handicap. De mensen die aangaven hulp of ondersteuning te krijgen vanuit een andere hoek, kregen dit voornamelijk vanuit de school, van andere ondernemers of van een boekhouder of accountant.

Eén van de respondenten van de enquête verduidelijkt hoe hij verschillende bronnen van ondersteuning combineert en hoe zijn zoektocht verliep:

“Het is heel moeilijk om de juiste kanalen te bereiken. Na twee jaar diverse instanties te hebben geraadpleegd ben ik bij GTB en dan bij starterslabo terechtgekomen. Alle nodige en correcte info verkregen we uiteindelijk via UNIZO. Jammer dat vele andere instanties en in het bijzonder hun werknemers te weinig op de hoogte zijn om te helpen. Een grote dank aan mijn vrouw die hierin volledig meehielp en die nu samen met mij een bedrijf is gestart.”

Zoals ook deze persoon aangeeft kan de ondersteuning van familie of vrienden een grote hulp zijn. 28% van de respondenten maakt hier dan ook gebruik van. Voor wie hulp kreeg van vrienden en familie werd gevraagd welke vorm deze hulp aannam (of aanneemt). De antwoorden zijn weergegeven in figuur 9. Ondersteuning die men krijgt van familie of vrienden is hoofdzakelijk van morele en praktische aard.

Figuur 9: Vormen van ondersteuning door vrienden en familie



N= 70

In de interviews komt de steun van de (levens)partners, zowel op moreel als op praktisch vlak, ook vaak ter sprake. Velen geven aan dat ze zonder de hulp van hun partner niet hetzelfde hadden kunnen bereiken of het een pak moeilijker zouden (gehad) hebben.

Ook andere familie en vrienden kunnen deze rol vervullen. Maarten kon beroep doen op een bevriende collega landbouwer om de zaak staande te houden terwijl hij revalideerde van zijn ongeval.

Daarnaast vervullen familie en vrienden vaak een ondersteunende rol voor de zakelijke aspecten van de onderneming. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Melissa, die kan rekenen op de administratieve vaardigheden van haar vader.

Mark geeft zelf aan minder beroep te kunnen doen op vrienden of familie en dat als een gemis te ervaren.

Verder doen de ondervraagde ondernemers beroep op familie of vrienden voor hulp van financiële aard, één van de grootste drempels voor ondernemerschap.

Hulp en ondersteuning kan ook komen onder de vorm van een tegemoetkoming. In hoofdstuk 5 werden de bestaande tegemoetkomingen en het gebruik ervan toegelicht. Het gebruik van de verschillende vormen van tegemoetkoming blijkt eerder bescheiden maar wel toe te nemen met de tijd. In de enquête geeft één op vijf aan minstens één van de tegemoetkomingen te krijgen (of gekregen te hebben) voor het uitbouwen van de zaak. Onder de dove en slechthorende respondenten maakt de helft gebruik van de tegemoetkoming voor een tolk Vlaamse gebarentaal. 14% van de ondervraagden krijgt of kreeg een Vlaamse ondersteuningspremie (VOP). Een zeer beperkt aantal mensen geeft aan gebruik te maken van de andere tegemoetkomingen: 5% kreeg een tegemoetkoming voor arbeidspostaanpassingen, 3% een tegemoetkoming voor aangepast(e) arbeidsgereedschap of -kledij en 2% gebruikt(e) het persoonsvolgend budget (PVB) in functie van de onderneming.

Tijdens de interviews geeft een groot deel van de mensen aan dat ze niet voldoende kennis hebben over de tegemoetkomingen die voor hen van toepassing zijn. Ook de soms complexe aanvragen zorgen ervoor dat sommige mensen afhaken. Mario liep zo bijvoorbeeld enkele tegemoetkomingen voor de aanpassing van de werkplek mis omdat de aanpassingen niet binnen de geplande termijn vielen.

Een vorm van tegemoetkoming die vandaag niet bestaat maar wel enkele keren terugkwam tijdens de gesprekken is een compensatie voor hulp onder de vorm van een extra werkracht. In zekere zin zou het aantal gratis tolkuren, waar door relatief veel respondenten met een auditieve beperking gebruik wordt van gemaakt, als zo een vorm van compensatie gezien kunnen worden.

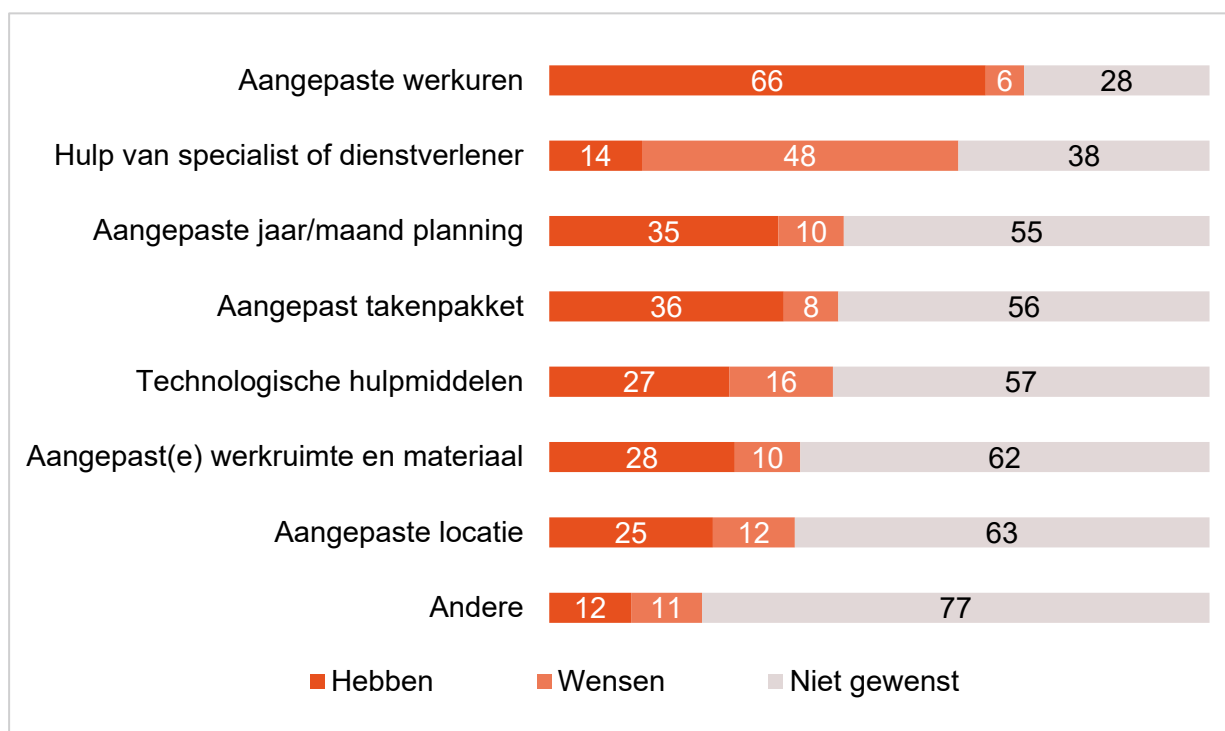
6.5 Aanpassingen

We vroegen de respondenten ook welke aanpassingen ze gebruiken (of gebruikten) om hun zelfstandige activiteit beter te kunnen uitvoeren. Indien ze geen gebruik maak(t)en van de aanpassing werd gevraagd of ze dat wensten te doen. De respons is weergegeven in figuur 10.

Het aanpassen van werkuren is de vaakst gebruikte aanpassing onder de respondenten. Gevolgd door een aangepast takenpakket en een aangepaste jaar- of maandplanning. Een veel minder gebruikte aanpassing is het inschakelen van hulp van een specialist of dienstverlener. Slechts 14% maakt hier gebruik van. Nochtans wil (of wou) 48% van de respondenten deze hulp wel. Niemand geeft aan geen enkele vorm van aanpassingen te wensen. Wel geeft bijna de helft aan (48%) geen aanpassing te wensen bovenop de aanpassingen waar hij of zij vandaag al gebruik van maakt.

Deze resultaten bevestigen het eerder genoemde idee dat mensen die geen hulp krijgen deze wel zouden wensen en dus andere redenen hebben om er geen gebruik van te maken.

Figuur 10: Gebruik en wens aanpassingen – percentage (%)



N= 121

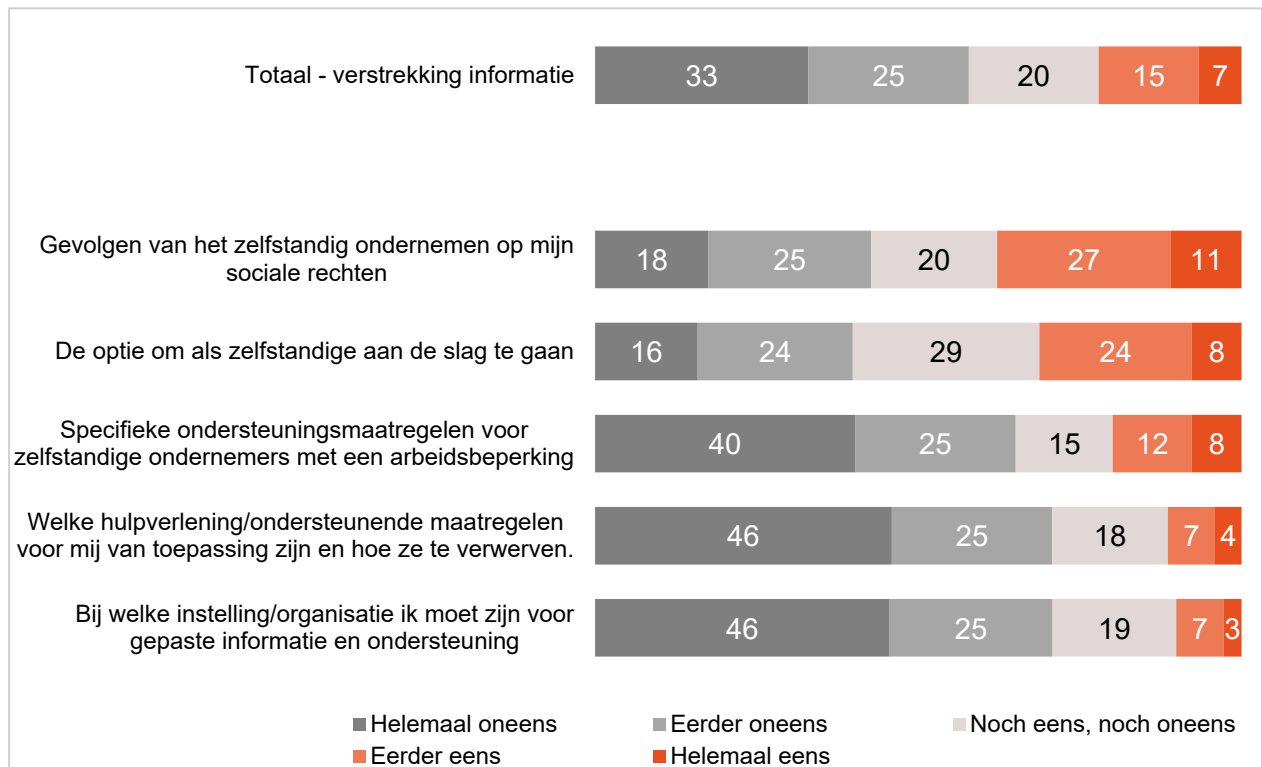
6.6 Info en begeleiding

Het bestaan van hulpverlenende instanties en tegemoetkomingen is één ding. Maar vinden de betrokkenen ook de weg ernaartoe? In dit onderdeel bekijken we hoe het gesteld is met de verspreiding van informatie en begeleiding rond ondernemerschap bij personen met een arbeidsbeperking.

Om een beeld te krijgen over hoe goed de respondenten zich geïnformeerd voelen, werden hen enkele stellingen voorgelegd waarbij ze konden aangeven in welke mate ze het ermee eens zijn. De resultaten hiervan zijn weergegeven in figuur 11. Gemiddeld genomen voelen de bevroagden zich niet bijzonder goed geïnformeerd. Een aanzienlijk deel is het er eerder of helemaal mee eens voldoende geïnformeerd te zijn over de gevolgen van het ondernemerschap op de sociale rechten zoals ziekteverzekering, pensioen en dergelijke. 31% is het er mee eens dat de optie om als zelfstandige aan de slag te gaan voldoende bekend is en aangereikt wordt. Het grootste knelpunt blijkt volgens de bevroagden de informatieverbreiding over de ondersteuning die voor hen van toepassing is en bij welke organisatie ze terecht kunnen.

Ook uit de gesprekken blijkt dit een pijnpunt te zijn. Alle tien de geïnterviewden geven aan dat ze erg lang moesten zoeken om bij de juiste organisatie terecht te komen of dat ze vandaag nog steeds niet weten waar ze terecht kunnen voor informatie of ondersteuning.

Figuur 11: Informatie over ondernemen met een arbeidshandicap – percentage (%)



N= 246

Naast meer en duidelijke informatie is er ook ruimte voor verbetering wat de begeleiding betreft (weergegeven in figuur 12). Het grootste deel van de respondenten geeft aan te weinig begeleiding te krijgen (of gekregen te hebben). Een grote meerderheid vindt dat er niet voldoende gedaan wordt om structurele problemen of omgevingsproblemen op te lossen die de activiteit belemmeren. Ook de begeleiding bij het afstemmen van de activiteit en van de werkplek op de arbeidshandicap is volgens velen onvoldoende.

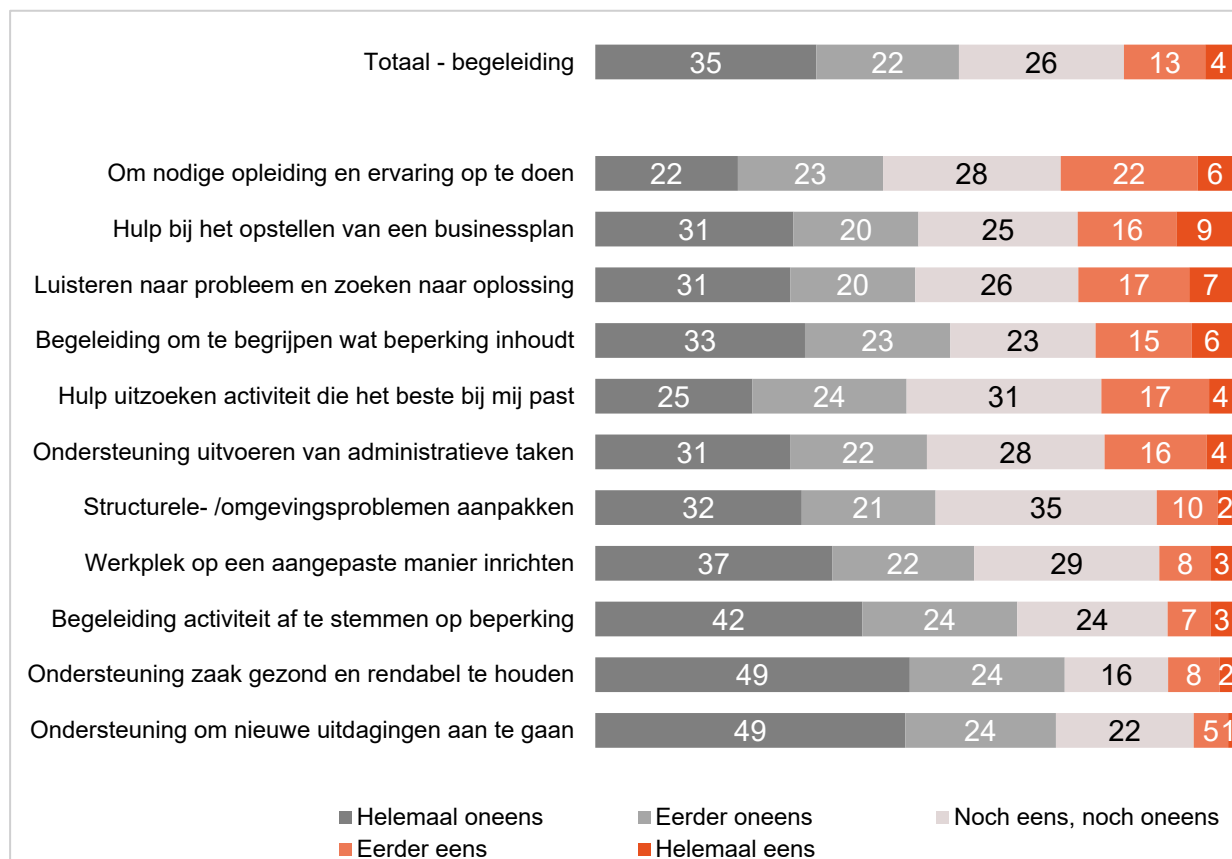
Daarnaast voelt men zich onvoldoende ondersteund om de zaak gezond en rendabel te houden en nieuwe uitdagingen aan te gaan. Zo vertelt Steven dat hij tevergeefs zocht naar hulp wanneer het slecht ging met zijn zaak. *“Ik merkte dat het verkeerd ging en ben hulp gaan zoeken. Ik heb alles en iedereen aangeschreven, ik heb een advocate proberen inschakelen om duidelijkheid te krijgen. Er is niemand geweest die mij geholpen heeft. Ik heb alles moeten loslaten want er was niemand bij wie ik terecht kon.”*

Tien van de veertien respondenten die de zelfstandige activiteit moesten stopzetten zegt te geloven dat ze de activiteit langer hadden kunnen volhouden indien ze meer of betere ondersteuning hadden gekregen. Ze geven hierbij vooral aan financiële ondersteuning en ondersteuning bij het vinden van klanten en partners gemist te hebben. Daarnaast geven verschillende mensen aan dat ze de zaak moesten opgeven omdat een zelfstandige activiteit in bijberoep niet gecombineerd kan worden met werkloosheid. Bij het verlies van hun hoofdberoep moesten ze daarom hun zelfstandige activiteit in bijberoep ook opgeven.

Enkele geïnterviewden spreken zich ook uit over de kosten van de begeleiding. Tom is zeer tevreden over het feit dat hij, dankzij de ondersteuning van GTB, gratis ondersteuning kon genieten van UNIZO. Tom en Stijn hebben op een bepaald moment besloten om de ondersteuning stop te zetten en zich niet meer aan te sluiten bij de ondersteunende organisatie omdat de kosten te hoog waren. Stijn was aangesloten bij een ondernemersorganisatie maar zette zijn lidmaatschap stop: *“Wij hebben daar een keer beroep op gedaan. In verband met een*

klant die niet betaalde. Die kunnen maar tot een bepaald punt gaan en het kost te veel. Dan hebben we ook gezegd, dan stopt het lidmaatschap. Want als je toch uiteindelijk het zelf moet doen, wat voor nut heeft het dan. Elke euro die je binnen krijgt heb je heel hard nodig, want die investeer je terug in je zaak. Dus hebben we beslist van ja we zoeken het zelf wel uit.”

Figuur 12: Begeleiding ondernemen met een arbeidshandicap – percentage (%)



N= 219

Algemeen gezien is er nog ruimte voor verbetering wat informatieverstrekking en begeleiding betreft.

Wie beroep doet op (minstens) een officiële instantie (VDAB, GTB, ondernemersorganisatie, organisatie voor personen met een handicap) voelt zich significant beter geïnformeerd en begeleid dan wie dit niet doet. Mensen die aangeven van niemand hulp of ondersteuning te krijgen, noch van een officiële instantie, noch van familie, vrienden of andere, voelen zich het minst geïnformeerd en begeleid. De positieve relatie tussen het krijgen van hulp en betere informatie en begeleiding kan in twee richtingen werken. Uit de gesprekken valt wel af te leiden dat het vinden en invoeren van hulp van de juiste instantie vaak tot een betere verstrekking van informatie en ondersteuning leidt.

We vroegen de respondenten ook hoe de verstrekking van informatie beter kan worden. Daaruit bleek vooral de nood aan één centraal aanspreekpunt en een bundeling van informatie in dat punt. Daarnaast vinden veel mensen het gek zelf op zoek te moeten gaan naar informatie, ook wanneer hun situatie goed gekend is door bijvoorbeeld de mutualiteit. Ook van daaruit zou volgens de geïnterviewden een doorverwijzing naar de juiste informatie frequenter moeten gebeuren. Een laatste aandachtspunt dat vaak aan bod kwam is de toegankelijkheid van informatie. De informatie is vaak te ingewikkeld geformuleerd. Vandaar ook de vraag om informatie op mensenmaat en op een toegankelijke manier te brengen. De verstrekking van

informatie zou daarbij aangepast moeten zijn aan verschillende vormen van arbeidshandicaps. Onder de bevroagden zijn het vooral mensen met een zintuiglijke beperking die dit punt aanstippen. Volgens Mark komen doven altijd een beetje achter op het vlak van informatie want: *“Informatie die mondeling wordt verspreid of die je op de radio of op tv hoort, dat krijgen wij allemaal niet mee.”*

Wat begeleiding betreft vragen de respondenten een persoonlijke begeleiding op maat. Het is daarbij erg belangrijk begeleiding te krijgen van mensen die zelf goed op de hoogte zijn, die inzicht hebben in de situatie en die begrip hebben voor mensen met een beperking. Er wordt ook duidelijk gesteld dat er nood is aan begeleiding die verder gaat dan de opstart alleen. Ook wanneer de arbeidshandicap later tijdens de zelfstandige loopbaan intreedt of wanneer men voor nieuwe uitdagingen komt te staan, is goede begeleiding van groot belang. Een zeer concrete vorm van begeleiding waar veel vraag naar blijkt is het organiseren van netwerkmomenten en plaatsen of momenten waarop men mensen die in een gelijkaardige situatie verkeren kan ontmoeten om van elkaar te leren.

7 Aandachtspunten

Zowel uit de resultaten van de enquête als uit de interviews komen een aantal aandachtspunten naar voor die als een soort rode draad doorheen de bevindingen kunnen worden gezien: er is nood aan meer informatie over en toeleiding tot gepaste ondersteuning, aan steun na de opstart en aan meer mogelijkheden op het vlak van aangepaste werkuren. Daarnaast zijn gelijke kansen rond opleiding en loonarbeid van belang en mogen omgevingsfactoren zoals mobiliteit en toegankelijkheid en percepties over personen met een arbeidshandicap niet uit het oog worden verloren.

■ Wie zoekt die vindt, niet altijd

Heel wat personen met een arbeidshandicap die ondernemen of willen ondernemen vinden niet steeds de gepaste informatie en ondersteuning. Dit geldt zowel voor personen die een handicap hebben en een zaak opstarten, als voor personen die tijdens hun loopbaan als zelfstandige een arbeidshandicap verwerven. Velen tasten in het duister en weten niet welke ondersteuning voor hen van toepassing is en waar ze ondersteuning of informatie kunnen vinden. De vraag naar hulp van een specialist of dienstverlener is groot. Wanneer mensen toegang vinden tot ondersteuning, heeft men hier veel baat bij. De vraag van de doelgroep luidt dan ook om één centraal aanspreekpunt te hebben en extra aandacht te besteden aan de bekendheid daarvan. Zo kan men op een gemakkelijke en eenduidige manier de juiste informatie bekomen en de juiste ondersteuning vinden.

■ Ondersteuning ook na de opstart

Een deel van de ondersteuning en tegemoetkomingen waarop ondernemers met een arbeidshandicap beroep kunnen doen, geldt enkel voor startende ondernemers. Wie op een later moment een arbeidshandicap verwerft of wie gespecialiseerde ondersteuning zoekt na de opstart, heeft minder mogelijkheden. Het grootste gemis op vlak van begeleiding betreft dan ook het rendabel en gezond houden van de zaak en het aangaan van nieuwe uitdagingen. De doelgroep vraagt ook expliciet naar ondersteuning die verder strekt dan de opstart van de zaak.

■ Het belang van aangepaste werkuren

Bijna alle ondervraagden zijn het ermee eens dat vrijheid en flexibiliteit, onder meer inzake het kiezen van de werktijden, een voordeel is van het ondernemerschap. Dat voordeel is net omwille van de arbeidshandicap van groot belang. Aangepaste werktijden zijn de meest gebruikte aanpassing onder de bevraagde ondernemers. Tijdens de interviews werden aangepaste werkuren als een noodzaak vermeld om het werk te kunnen volhouden. Minder uren werken of momenten van rust inlassen is echter niet in elk geval zo vanzelfsprekend. Minder rendabiliteit omwille van de arbeidshandicap wordt meestal niet gecompenseerd. De doelgroep vraagt meer mogelijkheden om gebruik te kunnen van aangepaste werkuren door bijvoorbeeld meer opties te laten voor het uitoefenen van een activiteit in bijberoep.

■ Kansen in onderwijs en loonarbeid

Personen met een arbeidshandicap ondervinden vaak moeilijkheden bij het volgen van een opleiding en het vinden en behouden van een job in loonarbeid. Het opstarten van een eigen zaak kan in zekere zin een oplossing bieden. Het kan een manier zijn om toch aan het werk te gaan en zijn of haar capaciteiten te benutten. Een gebrek aan kansen in opleiding en loonarbeid kunnen echter ook voor moeilijkheden zorgen bij het zelfstandig

ondernemen. Tijdens de opleiding en door ervaring op te doen in loonarbeid, kunnen belangrijke vaardigheden en kennis opgedaan worden.

■ De omgeving is van belang

Een deel van de geformuleerde problemen en oplossingen heeft betrekking op de omgeving waarin wordt ondernomen en de ruimere maatschappelijke context. Respondenten geven aan dat er onvoldoende gedaan wordt aan structurele- en omgevingsproblemen. Mobiliteit, toegankelijkheid en perceptie van de omgeving komen daarbij vaak terug.

Referentielijst

- Bourdeaud'hui, R. & Penne, K. (2015). *De competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemer*. Brussel: SERV/Stichting Innovatie & Arbeid.
- Bourdeaud'hui, R.; Janssens, F. & Vanderhaeghe, S. (2016). *Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2016 - zelfstandige ondernemers*. Brussel: SERV/Stichting Innovatie & Arbeid.
- Bourdeaud'hui, R.; Janssens, F. & Vanderhaeghe, S. (2017). *Vlaamse werkbaarheidsmonitor 2016 - werknemers*. Brussel: SERV/Stichting Innovatie & Arbeid.
- CAB (2018). *Opdrachten van het CAB*. Geraadpleegd op: http://www.cabvlaanderen.be/f_main.aspx?pag=opdrachten
- Caldwell, K.; Parker, S. & Renko, M. (2016). Social Entrepreneurs with Disabilities. *Canadian Journal of Disability Studies*, 5(1), 211-244.
- Cooney, T. (2008). Entrepreneurs with Disabilities: Profile of a Forgotten Minority. *Irish Business Journal*, 4(1), 119-129.
- European Commission (2012). *Entrepreneurship in the EU and beyond*. European Commission.
- Evers, G.E.; de Feyter, M.G.; Hartog, F.M.J.; Jurrij, E.; de Kleermaeker, M.M. & Wildenburg, J.J.M. (2001). *Een onbetrouwbaar lijf. Zelfstandig ondernemen met een arbeidshandicap*. Hoofddorp: TNO Arbeid.
- Georgellis, Y.; Sessions, J. & Tsitsianis, N. (2005). Windfalls, Wealth, and the Transition to Self-Employment. *Small Business Economics*, 25, 407-428.
- GRIP (2016). *Inclusiespiegel Vlaanderen 2016*. Brussel: GRIP vzw.
- Kitching (2014). *Entrepreneurschip and self-employment by people with disabilities*. Kingston University.
- Larsson, S. (2006). Disability Management and Entrepreneurship: Results From a Nationwide Study in Sweden. *International journal of disability management research*, 1(1), 159-168.
- Samoy, E. (2015). *Definities en statistieken over de arbeidsdeelname van mensen met een handicap*. Brussel: Departement Werk & Sociale Economie.
- Stephan, U.; Hart, M.; Mickiewicz, T. & Drews, C.D. (2015). *Understanding motivations for entrepreneurship*. Londen: Department for Business Innovation & Skills.
- UNIZO (2017). *Naar een gelijkwaardige sociale bescherming voor zelfstandigen*. Brussel: UNIZO.
- Van Laer, K.; Verbruggen, M. & Janssens, M. (2011). *Kansengroepen in werk en ondernemerschap*. KULeuven, Departement Werk en Sociale Economie.
- VDAB (2010). *Kansgroepen in kaart: Arbeidsgehandicapten op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Brussel: VDAB
- VDAB (2018a). *Bijstand van een tolk Vlaamse gebarentaal*. Geraadpleegd op: <https://www.vdab.be/arbeidshandicap/doventolken.shtml>
- VDAB (2018b). *Tegemoetkoming arbeidspostaanpassing voor zelfstandigen*. Geraadpleegd op: <https://www.vdab.be/arbeidshandicap/znarbeidsgereedschap.shtml>

VDAB (2018c). *Vlaamse ondersteuningspremie (VOP) voor zelfstandigen*. Geraadpleegd op: <https://www.vdab.be/arbeidshandicap/znvop.shtml>

Veen, M.L.; Koster, S. & Groote, P.D. (2010). Zelfstandig ondernemerschap door mensen met een lichamelijke beperking. *Medische Antropologie*, 22(2), 397-411.

VLAIO (2018). *Vlaamse ondersteuningspremie (VOP) voor zelfstandigen*. Geraadpleegd op: <https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidi databank/vlaamse-ondersteuningspremie-vop-voor-zelfstandigen>

Wood, G.J.; Davidson, M.J & Fielden, S.L. (2012). Disabled entrepreneurs. In Wood, G.J.; Davidson, M.J & Fielden, S.L. (Red.), *Minorities in Entrepreneurship*. (pp.146-166). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

| | |
|--|----|
| Figuur 1: Stijgend aantal zelfstandige ondernemers met (indicatie van) arbeidshandicap in Vlaanderen | 8 |
| Figuur 2: Stimulansen voor ondernemerschap – percentage (%)..... | 19 |
| Figuur 3: Relatie tussen voordelen ondernemerschap en handicap of langdurige ziekte – percentage (%)..... | 20 |
| Figuur 4: Belang stimulans – link stimulans met beperking | 21 |
| Figuur 5: Drempels voor ondernemerschap – percentage (%) | 23 |
| Figuur 6: Relatie tussen drempels ondernemerschap en handicap of langdurige ziekte – percentage (%)..... | 24 |
| Figuur 7: Belang belemmering – Link belemmering en arbeidshandicap | 25 |
| Figuur 8: Gebruik van hulp en ondersteuning | 26 |
| Figuur 9: Vormen van ondersteuning door vrienden en familie..... | 27 |
| Figuur 10: Gebruik en wens aanpassingen – percentage (%) | 29 |
| Figuur 11: Informatie over ondernemen met een arbeidshandicap – percentage (%)..... | 30 |
| Figuur 12: Begeleiding ondernemen met een arbeidshandicap – percentage (%) | 31 |

Tabellen

| | |
|---|----|
| Tabel 1: Gebruik tolk Vlaamse gebarentaal bij zelfstandigen | 13 |
| Tabel 2: Gebruik tegemoetkoming arbeidsgereedschap, kleding en arbeidspost-aanpassingen bij zelfstandigen | 14 |
| Tabel 3: Gebruik VOP voor zelfstandigen | 14 |
| Tabel 4: Overzicht profiel online bevraging | 16 |